

KULTÚRA

ROČNÍK XVII. – č. 1

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

8. JANUÁRA 2014

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRIŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0911 286 452 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,50 €

Snímka: Teodor Križka

*Nerozumieš tej skrytej sile?
Pýtaj sa na ňu svojej matky.*

MILAN RUFUS

Toľko strachu, obáv, neistôt. Toľko zla a zvrhlosti. Toľko stroskotaní. Toľko krásy. A toľko radosti. Toľko triumfov. A toľko tragédií. Nerozluční spojenci počiatočných dekád nového storočia. Vo svojej dôvernej spätosti nedovoľujú nám zbaviť sa zla a trápení a napredovať plní nádejí. No azda sa neodávam falošným túžbam, snom a vidinám, ak v priamej konfrontácii s všíaciaci sa katastrofami našej prítomnosti, v tejto hrozivej dejinnej dialektike nevidím ani tak heglóvské kontinuum pokroku, ale skôr počujem hlas, ktorý nás chce prebrať zo spánku. Hádám je to sila, ktorá nás má priviesť k porozumeniu potrebnému pre práve sa odvíjajúcu éru. Má nás, námesačných, prebudit' skôr, ako sa zrútíme z útesu. A tak, precitnutí na samých hraniciach života, uvidíme nové cesty a nové roviny bytia. Bytia, ktoré pred nami odkladá ďalší zo svojich závojov, aby sa nám ukázalo. Nie v spustošených priestranstvách, v rozrútených palácoch a chrámoch atomizovanej zeme, zapísané v diskordantných notách, ale aby sa na nových úrovniach svojho odvíjania, napriek svojej nepreniknuteľnosti, stalo pre nás hudbou, ktorej krása odkryje jeho - a teda zjaví našu - pravdu a dobro.

Svet sa utvára podľa nášho správania - je a bude taký, aké je a bude naše správanie v ňom.

Nájdeme spoločný základ?

Nás však prenasledujú katastrofické predstavy, ktoré zvestujú koniec sveta. Aký svet to vlastne dospieva k svojmu zániku? Charakteristická vernosť opisov a naliehavosť katastrofických obrazov a vízií otvára výhľad na podobu sveta, ktorý zaniká. My sami cítime a niekedy celkom náhle si uvedomíme, že apokalypsa nie je to, čo prichádza, čo ešte len má prísť. A nie je ani na konci času. Je tu s nami, deje sa práve teraz.

V tisícročiach poľudštený svet sa náramne rýchlo odľudšťuje. A hoci tento starý svet nezmlzol fyzicky a existuje ďalej, jeho (metafyzický) princíp je mŕtvy, jeho duša je potlačená, umŕtvená, viac sa na ňu nedbá. Svet bez vzťahu k transcendentnu stráca zmysel pre hodnoty a sám žiadnu hodnotu nemá. A tak simulujeme zmysel, a nielen to, simulujeme samu skutočnosť. Od technickej reprodukovateľnosti sme prešli k technickej nahraditeľnosti reality. Nová realita tú starú pohlcuje. Radom extenzií

JOZEF PAUER

ju exponenciálne rozširuje, a celkom efektívne eliminuje dimenziu jej hĺbky, oberá ju o vôňu a chute, umŕtvue ju. Anestéziu duše sveta, ako aj anestéziu našej duše (obchod s alkoholom, drogami, s informáciami a reklamou, farmaceutický priemysel či niektoré podoby psychoterapie) účinne dopĺňa stratégia amnézie. Máme zabudnúť na minulosť, prítomnosť už nemá vyrastať zo vzťahov k živej tradícii, iba ak k jej muzeálnej, banalizovanej, „spektáklovej“ či inak deformovanej a umŕtvenej podobe.

Žijeme v chorom svete, v dobe plnej zmätkov i hrozivej pomätenosti, v čase prekrútených slov, podvodných slov, zlomených prislubov, v ére falošných hodnôt a zvrátených situácií. Chorobnosť nášho sociálneho sveta i našich existenciálnych situácií nie je ani tak dôsledkom rozpadu predstáv večných a nemenných ideálov a vzorov konania. A takisto nespočíva iba vo všeobecne rozšírenej ohybnosti,

kízavej prispôsobivosti a premenlivosti nenáročných predstáv o hodnotách. Samozrejme, príznakom sociálneho a existenciálneho (i organického) zdravia je skôr prispôsobivosť alebo schopnosť riadiť sa dočasne aj inferiornymi vzormi či hodnotami s cieľom získať čas a energiu na návrat k silnejším hodnotám a vzorom. Chorobnosť, ktorá sa prejavuje vo všetkých dimenziách nášho života, spočíva zasa viac v eliminácii náročných životných situácií, v nepripustení nepokoja či smútku, v diskvalifikácii skľúčenej alebo trudnomyselnosti. Tieto stavy vždy na niečom v nás pracujú, najmä v čase prechodu a smerovania k premene a duchovnému rastu. Takúto pozitívnu dynamiku neutralizuje či skôr prevracia jediná maxima našich čias, deformovaný, pseudo stoický ideál, priamo prikázanie „zostať v pohode“. Slúžia mu aj lož, nevera a zrada. A netrepezlivosť s nedôverou zabraňujú chorobe stať sa prostriedkom oslobodenia života od cudzorodého prvku, stať sa nástrojom uzdravenia, presmerovania protizivotných tendencií na biotropiu.

Ak žijeme vo svete, ktorého duša je chorá, potom aj naša duša, senzory a receptory, ktorými sa dotýka tohto sveta, ochoreli. A choré sú tak aj naše predstavy o ňom. Ako pristupovať k takémuto svetu, ako pristupovať k človeku v tomto svete?

(Pokračovanie na 4. strane)

www.kultura-fb.sk

Kedysi dávno, ešte začiatkom osemdesiatych rokov, som písal svoj prvý veniec sonetov Pokojná v nepokoji. V pätnástich znelkách, z ktorých tá posledná je súhrnom prvých veršov predchádzajúcich štrnástich sonetov, som sa usiloval skoncentrovať všetku svoju nádej a sen, aké to bude, až raz nebude totalita. Veril som v to, že jednoduchým odstránením skorumpovanej a lživej moci otvorila sa na hrádza naplno všetky priepasty a vyvalí sa nimi duch, ktorého uväznili.

Vyvalilo sa, áno, naplno sa vylialo ľudské bratstvo, radosť, nádej. Ľudia v uliciach boli k sebe pozorní, láskaví a dobrí. Všetci sme boli ako opití rados-

volučného marazmu, ktorý valcuje aj ostatky krásneho a ušľachtilého na našom kontinente. Démonom boli rozviazané ruky, akoby niekto otvoril Pandorinu skrinku. Sú ich mračná ako povestných kobyliek. To vyskočia na oltár obnažené a s nápisom „Ja som boh“ na prsiach, ktoré ozajstný Boh stvoril, aby sýtili dieťa, to pľujú do tváří veriacich za mlčanlivej asistencie polície, alebo rovno vypúšťajú kresťanskú krv a odvážajú ju do bohatých krajín, ako je tomu v Sýrii rozvrátenej terorizmom.

Európsky dom sa pomaly premieňa na euroSODOMU.

A v tejto situácii sa nájdú aj u nás ľudia, ktorí varovný hlas bis-

Spravodliví, nebojte sa!

TEODOR KRIŽKA

ťou a slobodou, a hlavne vierou, že všetky čierne mory minulosti sú navždy za nami.

Zhodou okolností práve s autorom úvahy z titulnej strany, filozofom a básnikom, sme sa túlili po bratislavských uliciach a fabulovali svoje predstavy.

Realita však bola iná. Kým národ túžil a sníval, stratilo sa v súkromných rukách všetko, čo bolo i nebolo priviazané reťazami. Na predaj bolo všetko, dnes už pomaly aj vzduch, nielen vodné zdroje. S trochou nadsádzky očakávam, kedy niekomu napadne zdaniť veľkosť okien na našich bytoch, veď aj slnečné svetlo je za istých okolností sprivatizovateľné.

Sprivatizoval sa aj mediálny priestor a tým sa sieť uzavrela. Oslobodený národ sa odvtedy trepoce v tej sieti manipulácií, polopráv, účelových interpretácií či rovno klamstiev ako sardinky pri výlove.

Niet skutočného umenia, ktoré by sa dalo nazvať svedomím. Nuž veď aj spisovateľov presvedčili, že byť svedomím národa bolo moderné iba v devätnástom storočí, ale v tom dvadsiatom prvom - kdeže, také čosi ako svedomie mať ne treba. Nieže národné, ani vlastné, nijaké. Na princípe aj negatívna reklama je reklama, ba vlastne iba negatívna reklama je reklama, sa valí cunami hnusu. Raz som kdesi hovoril o novodobej potope sveta, o potome nemravnosti, úbohosti, cynizmu, skepsy. Vtedy som tvrdil, že nad hladinou tejto potopy máme už iba nosné dierky. Nie, nehovoril som pravdu - už aj tie sú pod vodou. No div divúci, ľudstvo akoby sa stalo obojživelným. Väčšina sa prispôbila a dýcha sa jej v pohode.

Ja sa však dusím. Dusím sa všetkým, čo sa denne valí zo všetkých strán, z celého toho re-

kupov nazvú nenávisťným štváním. Ešteže neexistujú (zatiaľ) arény ako za čias antického Ríma, resp. v rímskom Koloseu ešte nezaviedli divadlo, v ktorom by kresťanov vysielali na istú smrť medzi levy.

No levy prichádzajú, aby som parafrázoval názov knihy Vladimíra Palka. Zovšadiaľ cítiť pach krvi z ich ultraľavicových papúl. Revolúcia naberá na sile, lebo si vyskúšala pevnosť obetí a zistila, že málokto im kladie odpor.

Už stačí iba dávka sociálnej demagógie, nie nepodobná tej boľševickej v Rusku 1917, keď tri percentá takzvaného proletariátu sa dalo na víťazný pochod po lebkách šľachty, kňazov a mníchov, ale aj roľníctva, keď horeli ikony a Biblie a tento démonický oheň sľuboval plápolat aj nad celou Európou.

Opakujem sa, ale vinný nie je iba zlodej či vrah, no do istej miery aj obeť, ktorá si nezamkla na noc dvere. Nehovoríme o nebezpečenstvách, ktoré sú nieže za našimi dverami, ale už v predsieni, či dokonca v obývačke. Tvárim sa, akoby také čosi ako prenasledovanie cirkvi v civilizovanej Európe ani nikdy nemohlo nastať, hoci všetky predpoklady už denne kvasia, stačí si nezakryvať oči a nelimitovať svoj obzor iba na víťazstvo nad tzv. Estrelou v Európskom parlamente.

Poznám príbeh Sodomy a Gomory. A dobre si uvedomujem, že Abrahám nevolal k Bohu: „Zošli na tieto hriechne mestá oheň a síru!“ Naopak, vyjednával a podarilo sa mu spustiť cenu záchrany oboch miest z päťdesiatich na desať spravodlivých. No ani tých desať spravodlivých sa nenašlo.

Volajme preto zavčasu, aby spravodlivých v Európe bolo mnohonásobne viac ako päťdesiat, aby sme sa nemuseli so Stvoriteľom handlovať, až nastúpi čas Jeho súdu.

K výstave Sacral Elementum II.

Michalovce 7. 11. 2013 - 20. 12. 2013

Dňa 7. novembra 2013 bola v Zemplínskom múzeu v Michalovciach otvorená výstava Sacral Elementum II. Štruktúra výstavy bola koncipovaná v dvoch perspektívach. Z minulosti to bola perspektíva ikon. Tvorili ju ikony zo zbierok michalovského múzea. Kurátorkou tejto časti výstavy bola Mgr. D. Baranová.

V tých istých priestoroch bola aj perspektíva predstáv desiatich výtvarníkov o súčasnom pojmí sakrálneho v dnešnom (postmodernom?) umení. Kurátorkami boli Mgr. L. Benická, Mgr. K. Paceková. Veď sa boli artefakty, ktoré vznikli prevažne v 18. storočí, ikony z drevených kostolíkov na východnom Slovensku a obrazy súčasných výtvarníkov, ktorých spájala referenčný bod o sakrálnom v rozmanitom poňatí.

Takto koncipovaná výstava je náročná, čo možno hodnotiť kladne, ale vyžaduje od výtvarníka nielen talent, ktorý nepochybne vystavujúci majú, ale aj isté kukrikulárne minimum okolo obsahu toho, čo sakrálne je.

A práve tu sa zdá mali niektorí vystavujúci rezervy, lebo pontúkali pohľad, ktorý nie je prijateľný pre veriaceho. Predsa nikto nikoho nenúti zaoberať sa sakrálnym. Už na uvádzajúcom obraze, kde sú na botaske namaľované symboly kresťanstva, osobitne katolicizmu, v sprievodnom slove sa uvádza, že nejde o to zľahčiť liturgické predmety a iné mýty. Zobrazené nie sú iba liturgické predmety a veriaci človek určite nebude súhlasiť, že ide o mýtus.

Český filozof Patočka uvádza, že mýtus bol u antického človeka pokus vyjadriť to, čo je stále, čo sa nemení. Aj tento prejav ľudskej mentality svojou túžbou po stálosti a niečom, čo je v príbuzenstve s večným, uprostred dynamiky zmien pripravoval pôdu pre novú kvalitu, ktorou je kresťanská metafyzika.

Pojem sakrálne je v slovníku religiozistiky J. Komarovského definovaný ako - to, čo je sväté, posvätné, čo je ťažké definovať a dá sa definovať iba ako niečo odlišné od toho, čo je profánne, to znamená svetské. Pripomína sa optika diváka, pre veriaceho je chrám miesto posvätna, pre neveriaceho kultúrna pamiatka. Prejsť z jednej sféry do druhej sa

dá iba zásadnou premenou bytia.

A práve výraznejšie vyjadrenie tohto zápasu, často zobrazovaného v umení, mi na výstave chýbal. Aj keď zrejme napätie medzi profánnym a sakrálnym, kde profánne pohľovalo sakrálne v prípade mnohých vystavovaných artefaktov, je iste aj o tomto probléme.

Ikona je definovaná v rovnomennej publikácii ako: obraz, podoba, vyobrazenie - prenosný doskový obraz, predstavujúci Krista, Bohorodičku, svätcov, významné udalosti z dejín spásy, čerpané z Biblie, života svätých, liturgických textov a pod.

Vystavované ikony zodpovedali tomuto poslaniu. Boli retrospektívnym potvrdením témy, že osobnosť človeka potrebuje okrem dynamiky, ktorá je zodpovedná za flexibilitu v premenlivosti situácii, ale aj stálosť, ktorá garantuje v tejto premenlivosti identitu. Čakal som, že sakrálne by mohlo túto požiadavku spĺňať, ak bude vnímané nielen ako predmet zmien, ale aj ako nositeľ istej stálosti. Ak hovoríme o zmene, premenách v čase, v rozpätí času, kedy vznikli ikony a súčasných výtvarných pokusov uchopiť túto tému sakrálneho, u veľkého počtu súčasných výtvarných prejavov, chýbalo mi poukázanie na sakrálne, posvätné ako na niečo, čo môže reprezentovať aj stálosť. Dobrú večnosť. Cieľ a túžbu ľudí a odpoveď, ktorá k tejto túžbe prichádza od Božského.

Podľa môjho názoru vzniká otázka, v akých službách stojí obraz, aj ikona ako senzibilný podnet. V akom pomere je k racionalite a ako potom tá racionalita vyzerať. Súhlasíme s názormi, že dnešná senzibilita človeka je sploštená praktizovanými, konzumizmom, ťažkosťami človeka dostať sa z predpokladovej stránky života k dôvodovej, hlbšie založenej v jeho potrebách spirituálneho ako nádej, dobro, krásna, láska, viera v niečo. A práve v tomto bode ikony pomáhali preklenúť priepasť vtedajšieho neľahkého života a senzibilitu človeka dať do služieb komplexnejšie chápanej osobnosti a jej racionality, cez symboliku, príbehy a konštanty, ktoré ikony znázorňovali ako miery pre život.

Vystavované ikony zodpovedali tomuto poslaniu. Senzibilita ikon bola v

službách komplexnejšieho chápania života človeka v jeho rozmanitosti na jeho celoživotnej ceste. Súčasnú výtvarnú artefakty tejto výstavy senzibilitu spájali často iba s jedným aspektom, mohli by sme povedať hrou. Ikony hovoria, že život nie je iba hra, ale život je aj človeku nejakou uložení.

Vystavujúci v tomto boli v rozptyle kontinua. Na jednom jeho konci by bolo možné zaradiť obraz Vasilka, ktorý vyjadroval bager v jeho najstrohnejšej, schematizovanej podobe, nad ním bol kríž z kľúčov na matky. Ide o obraz zženej senzibility dnešných čias, v službách iba materiálneho, čo považujem za predpokladovú stránku života, ale nie cieľovú. Na druhom konci tohto kontinua bola senzibilita iba ako reaktivita, ako možnosť nekonečne variabilizovať skutočnosť, bez konštánt. Takým bolo vo videu zobrazenie svätice stole. Jej telo bolo obsypané jedlami, ktoré aj konzumoali tí, ktorí sa v akomsi rituálnom tanci krútili okolo stola. V strede tohto kontinua sa našli aj senzitivné, senzibilitu rozvíjajúce obrazy s citom pre personálne a jeho volanie toho, čo je za javmi stále, cenné, hodnotné, čo je konštanta, čo je nerelativizovateľné. Možno tu ako príklad uviesť niektoré obrazy Čepiššákovce.

Už som spomínal Patočku, ktorý sa o metafyzike vyjadril tak, že je to zjednocujúci činiteľ medzi účelovým, demokritovským chápaním sveta a svetom ideí, ktoré nás formujú zvnútra, s čím začal Plátón. Tak náročný scenár vyžadoval viac zmyslu pre filozofické a menej pre recesiu, ktorá z niektorých artefaktov vyplývala ako záver.

Klíma zreštautovaných ikon, ktorá na konci otvorenia, keď návštevníci pomaly odchádzali sa presadila, v priestore pôsobila harmonizujúco. Analektika znamená, že v rozdieloch sú vopred dané vzdialenosti, ktoré ak sa poznajú, harmonizujú. Disharmónia je prejavom toho, že rezignovalo na túto skutočnosť. Problém ostáva otvorený a riešenia v budúcnosti isto zostáva otvorené pre väčší počet diel, než to bolo v súčasnosti.

Preto výstava by sa mohla skôr volať Sacral Elementum versus profanum.

STANISLAV HVOZDÍK

Kresba: Andrej Mišanek

Jeden z posledných z obrovského počtu životopisov z pera Roberta Dalлека nesie názov: „Nedokončený život. John F. Kennedy 1917-1963.“ Zdá sa mi, že tento titul sa veľmi dobre hodí k osobnosti J. F. Kennedyho, ktorého päťdesiate výročie tragickej smrti sme si pripomenuli koncom roka.

Keď sme s nebohým slovenským Američanom Jankom Hubáčom v jeseni 1993 prišli s mojou manželkou na Arlingtonský cintorín k hrobu Johna Fitzgeralda Kennedyho, prekvapil nás náhrobok svojou jednoduchosťou, typickou pre všetky hroby nielen na tomto americkom národnom cintoríne, ale všade v Spojených štátoch. Ale predsa, čím si sa odlišoval podstatne. Na terase povýše jeho hrobu na malej výhľadovej plošinke je mramorový múrik a na ňom známa veta tohto - pre Ameriku aj pre svet - nezabudnuteľného prezidenta, ktorou určil zmysel svojho pôsobenia a prí-

„Nepýtaj sa, čo môže urobiť Amerika pre teba, ale pýtaj sa, čo môžeš ty urobiť pre Ameriku.“

klad pre celý národ:

Táto známa veta sa stala súčasťou duchovnej výbavy nielen jeho súčasníkov, ale aj odkazom pre budúce generácie. Odkazom o to pôsobivejším, o čo zložitejšia doba nastala a pôsobí, ako v ich vlasti, tak aj na celom svete.

Na päťdesiate výročie atentátu a smrti jediného katolíckeho prezidenta v doterajších amerických dejinách - Johna F. Kennedyho si uvedomujeme významnú skutočnosť, ktorá ovplyvnila aj úklady na jeho život, a to, že bol po Theodorovi Rooseveltovi, ktorý mal iba 42 rokov, keď nastúpil do Bieleho domu, druhým najmladším prezidentom, ktorý zložil prezidentský sľub ako 43-ročný. Keby bol žil, mohol dlhodobo ovplyvniť novodobý vývin Spojených štátov i celého ľudského spoločenstva. V každom prípade by bol voľby pre nové funkčné obdobie vyhral.

Ako sme si mohli všimnúť v zahraničnej tlači, súčasný prezident Barack Obama a bývalý pre-

Nedokončený život, nedokončená misia

zident Bill Clinton s manželkami navštívili hrob svojho nebohého predchodcu.

Aj v Slovenskej republike, sa toto výročie pripomenulo v tlači i na webových stránkach, podobne ako aj v českej aj v poľskej tlači: stručne, triezvo s oficiálnou verziou o smrti prezidenta J. F. Kennedy a atentátnikovi Lee Harveyovi Oswaldovi, ako aj s vymenovaním domniek o konšpiratívnych sprisahaniach, počnúc od jeho nástupcu Lyndona Johnsona (to bola mienka prezidentovej manželky Jacqueline Kennedyovej) až po kubánskeho prezidenta Fidela Castra. Aj keby boli tieto konšpiratívne teórie akokoľvek za vlasy pritiahnuté, jedno je viac menej isté, že Warrenova správa a vysvetlenie o jednom strelcovi neobstojí, pretože okrem strely do hrdla, zasiahla zadnú časť hlavy iná strela a z iného uhla, ktorá odtrhla zadnú časť lebky a mozgu a ktorá bola smrteľná. Potvrdzuje to ešte stále jediný, posledný žijúci člen lekárskeho tímu, ktorý sa pokúšal zachrániť Kennedyho život - chirurg Robert McClelland, ktorý mal vtedy 34 rokov.

Dnes sú však tieto záležitosti okolo smrti J. F. Kennedyho smrti viac menej záležitosťou histórie, až na niekoľkých ľuďoch, všetci svedkovia udalosti sú mŕtvi. Už sa o okolnostiach Kennedyho smrti napísalo okolo dvetisíc kníh, ale - a celkom pochopiteľne - to nevyriešilo zásadnú otázku: kto zosnoval takú neobyčajne zložitú udalosť, akou bol atentát na prezidenta svetovej veľmoci. Do popredia pre mladé generácie vystupuje skôr duchovný odkaz tohoto múdreho, rozvážneho, charizmatického a

nezabudnuteľného prezidenta, jeho slová, ktoré premieňal na činy vo svojej dobe, jeho správanie sa a ochrana vlasti v dobe Karibskej krízy i mnohé jeho ďalšie štátnicke činy vo vnútroštátnej i v zahraničnej politike Spojených štátov, ktorými ovplyvňoval svet i jeho duchovnú podstatu.

V tomto zmysle treba si všimnúť priam mýtickú podobnosť a súvislosť životných okolností tohoto prezidenta so zavraždeným prezidentom Abrahamom Lincolnom o vyše storočie skôr. Tak napríklad A. Lincoln bol zvolený do Kongresu v roku 1846 a v roku 1860 sa stal prezidentom podobne, ako J. F. Kennedy o storočie ne-

skôr. Na oboch bol spáchaný atentát v ten istý deň týždňa - v piatok. Lincoln bol zavraždený ve Fordovom divadle, Kennedy bol zastrelený, keď ho viedli v aute zn. Lincoln vyrobenom firmou Ford. Osobný tajomník Lincolnu (mimochodom jeho priezvisko bolo Kennedy) sa snažil v deň atentátu presvedčiť prezidenta k zmene programu. To isté sa snažila Kennedyho tajomníčka Lincolnová o sto rokov neskôr. Nástupcovia oboch prezidentov niesli meno Johnson, prvý narodený v roku 1808, druhý - Lyndon B. Johnson v roku 1908. Vrah prezidenta Lincolnu John Wilkes Booth sa narodil roku

1839. Lee Harvey Oswald, ktorého oficiálne označili za vraha, sa narodil roku 1939. Jak Booth, tak údajný vrah Oswald pochádzali z juhu USA, obaja boli zavraždení ešte pred začiatkom súdneho pojednávania. Obaja prezidenti sa dotkli moci finančníkov, atď...

Kto teda stojí za smrťou J. F. Kennedyho? To isté mocenské zoskupenie, ktoré odsúdilo na smrť aj jeho brata Roberta o pár rokov neskôr a hádam aj jeho syna Johna oveľa neskôr.

Možno že mnohí v Spojených štátoch i na Západe by boli radi, keby sa už na starú udalosť dejín zabudlo. Ale nejde to. Tak ako vláda prezidenta Lincolnu, tak aj vláda prezidenta J. F. Kennedyho a ich smrť predstavujú veľké míľniky v dejinách USA i celého Západu. Ak na jednej strane Lincoln otvoril cestu návratu k dôstojnosti človeka a k nebyvalému technologickému rozvoju Spojených štátov, smrť J. F. Kennedyho okrem iného označuje, ako to na webovej stránke Spiritdaily vyslovil John Brown, pre Spojené štáty - „the end, for the nation's Age of Innocence,“ v slovenskom preklade „koniec Veku nevinosti národa.“

K tým nemnohým, ktorí to ešte v minulom storočí pochopili patrí aj niekdajší kardinál Karol Wojtyła a neskorší pápež Ján Pavol II., ktorý z príležitosti Eucharistického kongresu v roku 1976 pri oslave dvestého výročia podpisu Deklarácie nezávislosti Spojených štátov bol povedal:

„V súčasnej dobe stojíme tvárou v tvár najväčšej historickej konfrontácii, akú ľudstvo kedy zažilo. Nemyslím si, že široký okruh americkej spoločnosti, alebo celý široký okruh kresťanského spoločenstva si to plne uvedomuje. Musíme čeliť finálnej konfrontácii medzi cirkvou a anticirkvou, medzi evanjeliom a anti-evanjeliom, medzi Kristom a antikristom. Táto konfrontácia je v pláne Božej prozreteľnosti. Je preto v pláne Božom, musí byť súd, ktorý cirkev musí prijať a čeliť odvážne...“

(Pokračovanie z 1. strany)

Je ešte možné oživiť dušu sveta, resuscitovať ľudskú vnímavosť? Prebudí sa človek zo storočného spánku?

Je ešte vôbec možné oživiť našu schopnosť vpisovať kruhy vzťahov do kruhov ľudských spojení, zakladať rodiny, komunity, spoločnosti, štáty? A existuje ešte dajaký reálny podklad spoločného sveta ľudskej existencie? Je tu, napriek všetkými smermi postupujúcej atomizácii, reálny spoločný základ pre konštituovanie stabilných útvarov sociálneho života? Alebo nám ostáva len rozplývať sa v zvodných objatiach virtuality, ktorá infiltrovala náš každodenný život, pestuje morálnu paniku, vykrmuje pedofilov na internete, automatizovaným telemarketin- gom sadá k našej večeri, zapratáva naše telefónne schránky a v lone (laptop, notebook) nám necháva bujniť klony našej pracovnej agendy. Virtualita sa principiálne podiela na organizácii súčasnej spoločnosti tak vo verejnej oblasti politiky a obchodu, ako aj v privátnej sfére počnúc dajme tomu sexualitou a končiac trebárs rodinnými nákupmi.

No skutočnosť nezakrýva, iba sa skrýva, často je neviditeľná, ale vrhá tieň. Je stále ťažšie a náročnejšie uvidieť ju a spojiť sa s ňou, pretože v priebehu novovekých storočí sme postupne popretfňali dráhy k jej srdcu. Doba, v ktorej žijeme, je iná, temnejšia a zmätenejšia ako všetky doterajšie, napriek celému radu podobností či analógií. Akoby sme žili v zime, ktorá prišla po zime, no s celkom odlišnými vlastnosťami. Žijeme v piatom ročnom období. Žijeme na konci cyklu, v ktorom celé série pohrôm drasticky menia náš svet.

A potom, sú tu aj iné rána, tie rána, keď otvoríme oči a vidíme svet usporiadaný v poznateľných a relatívne predvídateľných celkoch. A náhle môžeme prežívať tajomstvo vynorenia sa ideálneho a univerzálneho v našom vnímaní špecifických a premenlivých okamihov vonkajšieho sveta a našich túžob. A silnie v nás vedomie našej príslušnosti k ríši spoločného sveta. V takýchto okamihoch transcendujeme svoje obmedzenia konečných individuí.

Celkom prirodzene sú ľudské zoskupenia a väzby medzi nimi pevnejšie a vytrvalejšie v ťažkých časoch, v stavoch ohrozenia alebo počas prírodných nešťastí. Povodne, požiare, zemetrasenia, tornáda, snehové víchrice, suchá a iné prírodné katastrofy sú prívlečnými mocnými protivníkmi pre jednotlivca odkázaného iba na vlastné sily. Človek hľadal a našiel istotu a bezpečie uprostred kruhu ľudí spojených vzájomnými vzťahmi do rodiny, rodín do kmeňa. A tak začal aj cieľavedome vytvárať rôzne sociálne útvary s ich špecifickými spôsobmi usporiadania.

Ako jednotlivci žijeme zdanlivo každý sám vo svojej jedinečnosti a neredukovateľnosti. Pri spolupráci s inými jednotlivcami v konkrétnej situácii používame svoje telo na realizáciu spoločných činností a dosahujeme zamýšľané ciele. Ak ale nerobíme nič viac a nič iné a hoci aj podriadiť takéto naše spoločné aktivity určitej spoločenskej kontrole a sankciám, nedospejeme tak ešte k priamemu vzájomnému uznaniu. Akoby sme už nemali nič spoločné s inými ľuďmi, okrem schopnosti spolupracovať, keď je to nutné.

Prvobytný človek vo svojich rodových a klanových útvaroch dokázal riešiť tie najnaliehavejšie problémy ľudského života. Prírodným dôsledkom spolupráce v klanoch a v skupinách bolo spoznanie výhodnosti vzájomného spojenia v spoločnom organizovanom kolektíve. Človek si vzápätí uvedomil, že spolu s inými ľuďmi

má istý spoločný základ, na ktorom participuje spolu s nimi ako so svojimi blíznymi. Tak našiel aj odpoveď na pôvodnú, prirodzenú túžbu po druhom človeku, ktorá sa nám usadila a zotrváva v hĺbke duše, ako aj na pocit osamelosti, ktorý sa ozýva vždy znova v cudzom, neznámom alebo nepriateľskom svete. Vždy a všade sme určitým spôsobom spojení s inými ľuďmi, nech už sa nachádzame v spoločnom

čase a priestore alebo sme na miestach vzdialených tisíce svetelných rokov. Spája nás spoločný základ. Všetci vychádzame z jeho pôdy, cez spojenie s ním zotrvávame v živom spojení s inými a prípadne sa v ňom vo svojom zániku „rozplynieme“.

V dejinách ľudského myslenia, tak v západnej, ako aj východnej či v iných kultúrnych tradíciách sa v množstve rozmanitých podôb poukazuje na tento spoločný základ. Raz je to predstava života ako večného toku energie (Herakleitov symbol rieky) alebo princípu tao, inokedy zasa vóla či élan vital (Henri Bergson), Platónova schránka ako všetko prijímajúca vec, Jaspersovo všeobjímajúce, nevra- viac o rôznych podobách osobného i kolektívneho totemizmu či o uctievaní sily mana v náboženských predstavách viacerých prírodných národov alebo o kresťanskomulte Panny Márie, ktorá ochraňuje a matersky objíma ľudský rod. Všetky tieto charakteristiky spoločného základu nášho života sa zhodujú v tom, že mu pripisujú prapôvodnú imanentnú potenciú, dynamizmus, zakladajúcu silu.

Túto silu alebo potenciú možno diferencovať popri celku sveta a prítomnosti vecí v ňom ako ďalšie konečné určenie všetkého diania, ako kapacitu bytia. Značí to dynamizmus, schopnosť konania ako základ pôvodného kontinua, ako reálny spoločný základ každej bytosti, každej veci či udalosti. Nie je skutočnejšia ako vlastnosti, ale je čímsi skrytejšia. Napriek tomu sa však javí ako čosi vnútorne neurčité. No nemožno ju považovať za čosi radikálne nepochopiteľné, čo mizne pod hladinou uchopiteľnosti, v bezodne nezjaviteľnosti. Je to trvalé plynutie, v ktorom sa konštantne tvoria a rušia diferencie bez toho, aby nastal stav úplnej separácie.

Domnievam sa, že každý z nás má svoju skúsenosť živého, prenikavého kontaktu s dynamizmom spoločného základu ako atmosférického územia otvoreného pre existenciu všetkých vecí. Stačí zostať sedieť na brehu mora, vhlbiť sa do šumu vln... Alebo zostať osamote uprostred skalisk pod klenbou mrakov popretínaných bleskami, v okamihu úzkosti, v prýšteni radosti... Alebo len tak kráčať lánom vysokého obilia... A ešte tak nedeľné ráno doma, ale vlastne kdekoľvek a v ktoromkoľvek ročnom období... A zvony! Všetko je na svojom mieste. A ten pocit spolupatričnosti všetkého so všetkým. A vôbec, každé svitanie, nové zrodenie dňa v rozochvených listoch, v stebľách trávy. A v našom dychu, v našich dlaniach. Obnovený život. Každý deň záhada znovuzrodzenia.

Prebudili sme sa z večného spánku a stali sme sa ľuďmi v stretnutí vlny s vlnou v prílive a odlive potencie: jej odtiene, rozdiely v jej mohutnosti sa

roziskrili a v okamihu tieto záblesky stuhli zafixované v každej ľudskej bytosti ako piesočný fulgurit po údere blesku. A ako „fulgurácie“ komplexnej domény sú ďalej zhromažďované a uchovávané charakteristickými vlastnosťami každej osoby. A keďže všetci máme svoje základy v tejto maternici potencie, disponujeme aj schopnosťou navzájom sa spájať a vďaka faktu nášho spoločného základu vytvárať

inými bytosťami, predmetmi, udalosťami. Práve v nich je prítomný spoločný základ v potencii. A ten je neoddeliteľne spätý so vzťahmi, ktoré nás spájajú s inými bytosťami. Je zrejme, že rodičia a ich deti, súrodenci a milenci načierajú do spodnejších vrstiev potencie a „naberajú“ z nej dávky mohutnejšie, než cudzi. Nie však preto, že by disponovali akýmsi lepším prístupom k nej, ale skôr preto, že vo svojich

som mal na sebe pracovať, aby som sa stal citlivejším, vnímavejším, chápa- vejším voči týmto javom a aby som ich prežíval a osobnostne transformo- val pozornejšie a úplnejšie?

Práve vedomie a porozumenie dynamizmu podzemnej rieky potencie môže viesť k odpovedi na tieto otázky. Pretože, či už si to želáme alebo neže- láme, ako ľudia participujeme na spoločnom území potencie, a teda nemáme kam uniknúť pred našou vzá- jomnou „závislosťou“. Potenciu spoločného základu môžeme zužitkovať rôznymi spôsobmi, na rôznych úrov- niach a v rôznych situáciách, pri roz- ličných príležitostiach. To závisí na hĺbke, do ktorej prenikneme a na stupni našej akceptácie toho, k čomu sme prenikli a čo sme tým založili.

Skupina ľudí opisuje spoločný kruh v priestore sveta a stáva sa spoločenskou jednotkou, keď jej partici- panti spoločne akceptujú spoločný zá- klad v potencii a v nej objektívne zalo- žený kontrast, ktorý túto skupinu vy- medzuje voči ostatnému svetu. V ta- kejto vnútorne prepojenej a voči oko- liu vymedzenej skupine sú ľudia veľmi úzko spojení a vzájomne na sebe závislí (rodina, komunita) a sú- časne sú schopní kooperovať tak vnútri svojej skupiny, ako aj s inými, podobne vymedzenými sociálnymi celkami. Rôzne spoločenské jednotky, či už vymedzené iba vzájomnou spo- luprácou pri určitom praktickom vý- kone, alebo vymedzené svojím spoloč- ným základom v hĺbinách potencie nie sú inkompatibilné a môžu sa vzájomne kombinovať a zakladať tak spojenia menších spoločenských jednotiek do väčších celkov a zväzov týchto celkov. Človek tak spolu s inými ľuďmi v ši- ravách sveta opisuje kruhy rodiny, kruhy komunity, kruhy národa, kruhy spoločnosti alebo štátu a funkcie týchto jednotlivých kruhov inštitucio- nalizuje v rozmanitých súkromných a verejných inštitúciách.

Vždy sme dajako spojení s inými ľuďmi. Spolupracujeme s nimi na pracovisku alebo pri iných, mnohorakých životných aktivitách alebo sa rozmani- tými spôsobmi spoluzúčastňujeme na životných cestách našich blízkych a najbližších. Toto množstvo podôb spoločného života sa konštituuje v zásade z dvoch podôb ľudských spojení: zo schopnosti spolupráce s inými na kon-

vzájomných vzťahoch sú uvoľnenejší a teda otvorení vlnám potencie. Tento rozdiel sa zviditeľní tak v krízových situáciách ohrozenia, ako aj v atmo- sfére rodinných osláv a sviatkov, keď sa rodina (národ, spoločnosť v útvare štátu a pod.) sformuje do jedného, jed- notného celku v kontraste k diferencova- nosti rozmanitých podôb okolitého sveta.

Spomeňme si napríklad na vlastný sobáš alebo na krst vlastného syna, dcéry. A spomeňme si na situáciu zá- pasu s nepriazňou osudu, keď celá ro- dina bojuje s chorobou jedného spo- medzi svojho kruhu. Zúfalstvo, smú- tok, nádej, radosť... Ale vždy tie ta- jomné okamihy vyliatia ojedinelej jed- noty a vzájomnosti do našich životov. A pomyslime ešte tak na dejinné zá- pasy národa, na jeho prehry a víťaz- stvá, v ktorých ľud v spontánnej a do- brovoľnej jednote usiluje o spoločné dobro pre celú spoločnosť a pre ka- ždého jednotlivca...

Prečo sú tieto situácie, udalosti a pocity blahodarenej vzájomnosti ta- kými vzácnyimi a zriedkavými oka- mihmi našich životov? Aké pod- mievky umožňujú tento súlad existen- cie a jej zmyslu? A dali by sa tieto okolnosti a podmienky opäť vytvárať tak, aby vznikali medziľudské spoje- nia v takom sociálnom celku, v ktorom by sme harmóniu zjednotenia s inými ľuďmi prežívali častejšie? A ako by

Nájdeme spoločný základ?

Snímka: Teodor Krížka

krátnej úlohe s určitým cieľom a z akceptácie intimného spojenia so základmi v pôde potencie. V prvom vzťahu, v prípade jeho pozitívneho a úplného naplnenia možno hovoriť o činorodej sympatii, o dobre, zatiaľ čo v druhom by sme mohli hovoriť o láske, nielen o láske erotickej či emocionálnej, ale o láske metafyzickej a mystickej.

Keďže tieto konštitutívne spojenia vznikajú na základe pôsobenia odlišných determinánt našich činností, početné spôsoby našich sociálnych spojení sa rôznia a kolíšu. Na jednom krajnom póle možno rozlíšiť stav prevahy silného pocitu spolupatričnosti, duchovnej harmónie a jednoty, ale len minimálnej participácie na aktivitách iných, i keď duchovne s nami spriaznených. V druhej extrémnej polohe dokážeme dokonale zosúladiť našu spoluprácu s inými bez toho, aby sme prežívali hlbokú vzájomnú späťnosť s nimi. Rozmanité spôsoby spoločného života sa odohrávajú medzi týmito krajnými polohami podľa miery ich vzájomného vyváženia a zosúladienia. Vždy sú však spolupritomné v našom existovaní na svete a stávajú sa tak základnými komponentmi spoločenských celkov, ktorých charakter sa utvára podľa miery intenzity ich prítomnosti v konkrétnom spoločenskom spojení.

Kruhy ľudských spojení - rodina, spoločenstvo, národ - sú základom, sú základným vzťahom, z ktorého musia vyrastať vzťahy vytvárajúce a formujúce ľudské kolektívy a iné organizované sociálne entity tak v rámci rodín, národov, štátov, ako aj mimo nich, ktoré sa zacieľujú na plánované, želané zmeny v usporiadaní života človeka a kruhov jeho spojení s inými ľuďmi v širavách sveta, vo vlastnom národe, v štáte alebo v únii národov a štátov.

Človek existuje ako človek iba medzi ľuďmi a spolu s ľuďmi, a teda nemožno ho atomizovať (a ak áno, tak iba zabitím alebo kvalitatívnu zmenu charakteru ľudskej existencie, čo nie je zasa až také nemožné vzhľadom na existujúce techniky genetického a sociálneho inžinierstva).

Takisto nemožno človeka zbaviť potencie a jeho esenciálnej schopnosti zakladať sociálne štruktúry ako územia ľudských spojení, ako kruhy, ktoré spájajú množstvo jednotlivcov do jedného sociálneho celku, do rodiny, do národa, do štátu... Táto naša schopnosť spočíva v akceptácii všetkým veciam a všetkým bytostiam spoločného základu v neosobnej, skrytej sile potencie, ktorá je v každom z nás prítomná. Bez takejto akceptácie nemožno zakladať rodiny, komunity, národy, štáty či únie štátov a dosiahnuť ich jednotu. Až po takomto zakladajúcom akte možno rôznym zoskupeniam dávať tvar, vytvárať ich poriadok.

Hoci dynamizmus potencie tu ako pôda vzťahov zakladania vyšších kruhov ľudskej spolupráce a solidarity stále je, formotvorné sily spia umelým spánkom (alebo v iluzórnej individualistickej aktivite vrčia ako hladné šelmy či roztúrované motory na mieste) v panstve klamu a zábavy požeňnanom naivnou vierou v moc peňazí a „neviditeľných“ manipulácií trhu. A v tomto „spánku rozumu“ formujú „prišery“, projektujú stav „storočnej“ vojny kultúr a národov na celej planéte. V takejto situácii sa nesmieme dať pohltiť zvodmi individualizmu a jeho teórií, ktoré vlastnú individualitu ľudskej osoby jej absolutizáciou vytrhávajú z jej vzťahu k absolútnu, ktorý má človek vo svojej slobode uskutočňovať. Nepopieram užitočnosť konvencie individuality človeka v niektorých konkrétnych činnostiach, ako aj v inter-

personálnych vzťahoch. Ale práve preto, že individualita je len konvencia a tvár skutočnosti je pre nás viditeľná len v takej miere, v akej prestávame žiť v ilúzii individualizmu, zdôrazňujem pôvodnú prirodzenú schopnosť všetkých ľudí, schopnosť akceptovať spoločný základ a jeho potenciú. Práve táto schopnosť je predpokladom zmyslu pre jednotu, počnúc jednotou rodiny a končiac jednotou sveta. Ako nám to naznačil už Herakleitos: „Bdiaci majú jeden a ten istý spoločný svet, v spánku sa však každý vracia do svojho vlastného.“ A Mikuláš Kuzánsky nám ešte stále a rovnako dôrazne pripomína, že individuum nie je izolovaný jednotlivec, ale sklbenie celku sveta. A súčasnosť i minulosť individualizmu ukazujú, že vo svojich vystupňovaných fázach sa prejavuje závisťou, fyzickým násilím a krutosťou.

Očarený ilúziou individuality, zaborený v existencii „sám pre seba“, nedokážem nič. Musím sa otvoriť potencii spoločného základu, uvidieť v ňom svoje vlastné korene, aby som uvidel zdroj tieňa i svetla.

Spoločný základ v potencii ako „pestúnke vzniku“ (Platon) neruší diferencovanosť našich aktuálnych individualizovaných existencií a jednotlivých kruhov ľudských spojení. Každý žije ináč. Život každého sa odohráva v inom svetle, v inom svete. Ale pod jedným slnkom. Pod slnkom, ktoré zosťupuje do všetkého, do všetkých. Vlieva sa do každej osoby, pričom z plnosti jeho svetla nič neubúda. Každému dáva jeho vlastnú, neopakovateľnú tvár, vdýchne mu jeho dych. Všetci sme iní, ale v každom je svetlo toho istého slnka.

A v rozvalinách pod slnkom, v chaose nášho sveta, kde padajú mosty, kde sa všetko láme a rozkladá a triešti do posledného atómu, aj slnko sa rozbiha v miliardách zmätených jazykov. V preľudnených mestách, ktoré sa stali novou púšťou, miestom strašnej opustenosti, Satan, výrečný filantrop, ponúka hrejivé obľatie, vrhá nože zrady. Osameli sme na sídlisku diablov, v neustálom boji so silami temnoty. S trpkosťou v srdciach, rezignovaní, bez lásky a nehy, vpustili sme do našich vzťahov lož, ľahostajnosť a krutosť. Prevraciamos život naruby. Z klamstva vyrábame pravdu, a z pravdy robíme lož. Lož, ktorá prevracia poriadok života proti životu. Stačí, aby sme prevrátili poradie hlások v tomto slove a uvidíme, že lož je zlo. Obracia život proti človeku a človeka proti životu. Prevrátený poriadok života je zlo, ktoré prerušuje spojenie. Spojenie človeka so svetom, s druhým človekom, muža so ženou, matky a otca s dcérou a so synom, slova s duchom, Západu s Východom, Severu s Juhom, Zeme s Nebom. Prerušuje spojenie s centrom. S centrom v srdci človeka, s centrom v srdci „Stromu života“, s centrom na spojnicí Neba so Zemou.

A predsa, srdce, centrum nie je stratené, stratené je spojenie s ním, pred naším zrakom takým ukrytým. Veď stále, zo všetkej tej rozvrátenej rozmanitosti vychádza, rovnako ako na oblohe, to isté slnko. Zmätenosť duchov však bráni porozumieť si navzájom i v spoločnom svete. Takzvaný globalizovaný svet stratil svoj stred a prepadáva sa do seba, do všeobecnej krízy. Zo všetkých uhlov zeme, všetkými smermi cválajú jazdci Apokalypsy. Spomedzi Vojny, Moru a Smrti sa vynára jazdec na bielom koni. A krízu mení na súd.

A potom:
Náhly, nevyspytateľný slnečný svit.
Žena odetá do slnka...

JOZEF PAUER

TEOFIL KLAS

Do zábudna

TU Z CIEST
Zaklepotal
mlyn krídel bažantice
z podstenia
vysokánskej šašiny.

Už nie je horúčava
prostred leta,
len duša vzlieta
slnkom číahaná.

Srdce
sa vypriamilo na kant síce,
no nepoložilo sa
na šiny.

Tu z ciest ho víta
náruč rozovretá.
A ťarchy
do zábudna zaháňa.

V NÁZNAKOCH
Ešte raz:
všetko, čo je v myšlienke,
čo aj sa stratí z povedomia,
má záznam v čípe
vesmírna i večna.

Väzivo,
čo aj vari pritenké,
cíti sa stále v póze doma.
V náznakoch škripe
próza nevyrečná.

Odparentoval som už
vřzgvé.
Darmo je, svet je onakvejší.
Najedno vyjde
jav a fantázia.

Iba čo nie je,
hrubo hrdzavie.
Pri predstavách sa vážne hreší:
nie iba v 3D
dužie planta živá.

TROCHEJ A JAMB
Aj keby som chcel byť,
nemôžem byť Jobom.
Nemôžem sa tváriť zronene.

Stvoriteľ dal kredit
na lásku nám obom.
Mňa však svetlom odklial z väzby
v podchladenej moréne.

Svoje kroky dávno
upísal som jambu.
Vzlet a skočnosť sú mi obetou.

Idem cestou správnou?
Neutržím hanbu?
Nezakopnem o mačaciu hlavu
v roji rozletov?
Pritom denne žijem

obyčajný trochej,
podchvíľou aj daktyl gúl'avy.

To už nie je príjem,
iba náznak. To hej.
Serafínske krídla sú však
zaveraním úľavy.

TRI SVETY
NARAZ
Tri vyjavené svety naraz.
Ten priamo
v bezprostrednom náhlade,
ten zrkadlený
v sklenej tabuli
a ten,
čo skrsol na sietnici.

Famózna hudba tvarov.

Svet.
Zdaniu o ňom hrozí náraz.
Ktorý je pravý, v plnej paráde?
S ktorým
sa v spore staviaš na buly?
O ktorom
svedčia pamätníci?

Môže byť netto s tarou?

Keď čakajúci na autobus
vystávajú si
miesto pod mostom,
ocitajú sa
v cirkoráme ciest.
A zároveň
v ich vratnom bode.

Deň je tu prózou. Starou.

Nové
je v oslích dátach opus
vyrastajúci ako plodostrom.
A tak je zacielené
na predzvešť,
kto kade a kam
do dňa pôjde.

Zastrie sa patvar tvárou?

AŽ NAOSTATOK
Oparom spola oktobra
v brehu sa utesňuje
jeseň.
Kľzavé lúče
odobria
vari už predposlednú pieseň.

Tak ešte zopár pekných dní,
tu i tam dažďa
s krôpkou chladu,
a potom sa už znevidní.
Nič na pohľad
a na parádu.

Celý rok nieto komárov.
Až naostatok
jeden bzúka.
Tak je to
s piesňou pomalou.
Lúčov sa už viac nenabaží lúka.

VÝHYBKÁ

Hlad pozná chlieb a vodu pozná smäd,
aj závišť pozná bohatstvo a slávu,
idúci pozná, kde je vzad, kde vpred,
i ľavá noha pozná svoju pravú;

telo vie presne, dokedy má rásť
a ústa vedia, načo majú slová,
aj nepriateľa pozná hnev a zášť,
námorník vie, že vlny krája prova;

nik nesporí, že ráno musí vstať,
únava ho zas do postele zloží
tak presne, ako presne drží hať
prívaly vôd a účel drieme v noži;

jar príde po zime a každý jeden vták
zahniezdi, lietat' naučí si mláďa,
i srdce vie, že zabolí ho, ak
namiesto lásky postihne ho zrada -

len ľudská duša, chorá na pýchu,
vzpiera sa vôli ako ostriu noža
a nepočuje, čo tak potichu
do jej tmy kričí, že je ozaj Božia.

KAMENE

Otlkame sa cestou
čelo o čelo,
kamene
zo stien vylomené mrazom.
A nesie nás to,
kam sa zachcelo
rozmarom živlov,
strminám a zrázom.

A zrážame sa,
zrážame sa hranami
na hornom toku,
kde sa rieka pení,
krvou z rán riediac
vodu nad nami.
Krv je nadostač,
krv nemá ceny.

Opití bolesťou,
úbohí lakomci
všetku krv zhrňame
späť do kalicha
na dolnom toku,
celkom na konci,
kde je už rieka
široká a tichá.

Až keď sme stuhli,
voda v osuhli -
na brehu ústia,
na plytčine kdesi
ležime hladkí,
milí a okrúhli,
láskavé, krotké
plece popri pleci.

KROKY

Ktože smie vôbec prisahať, že ľúbi? -
zavše sa ozve driemajúci rebel.
Keď kráčam lúkou, pripadám si hrubý,
počujúc hrozny pukot v kostiach stebiel

pod nohami. A tak mi členky lížu...
Čo krok, to samé dielo skazy!
Pukajú krovky nevinného hmyzu.
Od plaču trávy zavše mrazí

až dakde v mieche. Nemotorný Golem
najradšej by som pri rázcestnom kríži
naveky zastal, zo zlomených kolien

vypustil koreň, ktorý neublíži,
a rástol... hoci ako kriček bazy,
nech iba kvetom moja láska ťaží.

TEODOR KRIŽKA

Cestou do Betlehema

ČASY

Na rany zeme padá rosa, svitá
na krídla vtákov, spev sa prebúdzá
v studničkách krvi, prehadzuje si ťa
cez plece nádej, večne budúca.

Vibruje to a kmitá, v hlĺbkach zlomov
uchytáva sa, kľíči korienok,
a navečer ti domov zlatou sponou
pripína na hrud' len hrst' spomienok.

Tak odjakživa preskúmava človek
krajinu od rána až do noci,
zamknutý v sebe ako do zátvoriek -
vykláňajú sa z nich však proroci.

POPRAVNÁ

Klebety. Zraďy. Krv. A opäť ktosi trpí.
Len prečo každým úderom je tichší?
Týrajú básnika. Tak zlietajte sa, supy.
Trhajte po poriadku, na každého zvýši.

A more šumí, neskonale šumí,
to ako Pán Boh dokonalé more.
Počujem trávu. Rastie ponad rumy.
Tak sursum corda! Veru, srdce hore!

Podal vám dľaň, tak podme s dľaňou na kríž.
Stačí len klinec, na druhú dľaň ďalší:
„Si predsa lotor. Ku Kristovi patíš.
A veď keď trpíš, dajaký si krajší.“

Zobáky supie, ostrejšie než ihly
párajú brucho, rozvláčajú črevá.
Škriekajú hlasno. A veď keby stíchli,
bolo by počuť ranu, ako spieva.

Zlietajú sa a každý iba trhá.
Čo už aj s ním, keď tam tak trápne visí.
Len prosím Boha, pokým vyjde dúha,
akže som lotor, tak ten po pravici.

**POZDNÁ HODINA
S DIEŤATKOM
MENOM JEŽIŠ**

Ty, čo mi dávaš pokoru - svoj meč,
i lásku miesto štítu, no a vieru
namiesto koňa - obviaž mi a lieč
hnisavé rany skorocelom mieru.

Polož mi dlane nad plamene rán,
skrehnuté ruky studeného sveta.
Z bolestných písmen, odtrpených zaň,
nech bude aspoň zmysluplná veta.
V bláznivom čase bied a rozopri,
keď zdáva sa, že spravodlivosť mešká,

nádej mi neodním a podopri
ustaté, ťažké, popolnočné viečka.

FRAGMENTY Z BREVIÁRA

Sme služobníci diabla, jeho súložníci,
lezieme k nemu bližným po chrbtici -
namiesto strmeňov im vrážaš dýku

pomedzi stavce, šteblík po šteblíku
stúpaš - kam? Na súd, na ten ozaj strašný,
keď stojíš pred Bohom
a Pánom ľudských vášní.

Čím čistejší si, tým viac cítiš viny
za seba, že sa iní stali zlými,
že niekto je nôž a niekto v mene Božom
zabije svojho bližneho tým nožom.
Že ozaj posledný je u Boha ten prvý,
i že sme nehodní
čo i len kvapky jeho krvi.

Pozeraš na toho, kto celé veky visí
na kríži, tiež svet zachraňoval by si,
no, dobrý človeče, zachraň aspoň seba,
zachrániš kúsok ľudstva, kúsok neba
prinesieš na zem, chorú čoraz väčšmi.
Príd', Pane dobrý, príd'!
A dušu lieč mi!

Sme súložníci diabla, jeho služobníci.
Svet trvá, lebo Kristus na Golgote visí
a vedľa neho visia ďalší dvaja,
len jeden z nich sa ozaj z duše kajá.
O nič viac neprosím, len nech sa kajúcnicu
duša vždy spamätá a k Bohu obráti sa,

ako sa obracia kvet slnečnice v poli
za svojim slnkom, ako láska kvôli
láske sa darúva a vystupuje na kríž.
Čo aj spiš v prachom zapadnutej tóni,
vojačik z cínu na slamenom koni,
si obraz toho, koho miluješ
a komu patíš!

Príd', Pane dobrý, príd'! A dušu lieč mi!
Daruj mi život, ale dočasný nie - večný.
Podaj chlieb hladným, pokrývku daj hoľým.
Príd', už príd', veď sám seba hrozne bolím
bez teba, keď sa vzdialim na minútku
od blaženosti v tebe
k svojmu smútku.

SÚVAHA

Až prevalí sa mesiac k splnu,
ako už mnohokrát
a slzy v očiach znova zhrnú
v súvahách ziskov súčty strát,

zasiahne ktosi, ktosi škrtá
a mení čísla pod čiarou.
Milosrdná si, kde si krutá.
Spevavý smútok chotárov,

ten pleskot vtáčích krídel mení
hanbu a výsmech na potlesk.
Stojím a vidím prekvapený
na suchom kmeni ratolesť.

A je len nebo, a je iba
sen, a sa láme k dobrému.
A v mŕtvych vodách pláva ryba.
Jas tvorí tieň a vládne mu.

Účtovník láska inak ráta,
úplne v inej sústave.
Ako zisk vychádza mu strata
a šťastné miesta boľavé.

HODINA BÁSNICTVA 32

Dubový les, keď najväčší diel jasu
preosieva, je bratom kostola.
A drozdy šalejú, že velebiť tú krásu
je dokola hriať iskru z popola.

Korunou v nebi korene si v prsti
zatína do skál, napnúť struny šliach,
veď toľkú ťarchu pevne zovrieť v hrsti
a zodvihnúť až k spevu v nebesách

je viac než drina. Treba siahnuť na dno,
až tam, kde z kamenného vemena
vystrekne mlieko. Tam, kde zrebné plátno
urputná viera v obraz premieňa.

HODINA BÁSNICTVA 31

Nádhera, štvrté božie dieťa,
po lúkach si ma vodí, zlého psíka.
Ukazuje mi všetky strany sveta.
Psík šteká verše, diví sa a hika

rýmami, stopy po chodníčku čuchá:
tadeto prešiel Boh a prísne meral
priestor a čas, a z hĺbky Ducha,
kam stúpil, sypal hrste perál.

Nádhera si ma vodí a jej vôdzka
je sama voľnosť, taká veru dlhá,
a že je ozaj bez konca a božská,
občas z nej visí kúsok z neba - dúha.

POČÍNANIE

Krtinec, uzlík na hlinenom pupku
novorodenej jari, požehnáva
ornicou pole, odkrýva jej hrúbku.
Zmŕtvychvstávajú brázdy, sláva!

Až sa v nich žito zavlní, v tom víre
medi len sosny, sťažne plných lodí,
vybuchnú k nebu, čo je také číre,
že slepé oči k nebu pást' sa vodi.

Nastúpia žne, júl ako z plných amfor
vysype šuchot čerstvej razby mincí.
No ďaleko je ešte tento nápor,
veď drozd len veští z hlíny na krtinci.

S rukami nad hlavou sa pasiem holý
na oblohe, kde tvoje vlasy pršia.
O čom to je? Len o zoranom poli,
birmovným menom múdrosť, krstným duša.

ONTOLÓGIA BÁSNE

Fascinuje ma všetko: stôl i chlebič
na obrúsku, i soľ či ostrie noža.
Čokoľvek z toho mohlo by i nebyť,
a predsa je. Je vôľa a je Božia.

Je nad všetkým a vo všetkom, a ničím
by nebolo, čo je. A nebolo by mojím
vôbec nič z toho, čím sa ohraničím,
ani ten fliačik, na ktorom tu stojím.

Je všade. Ženie zo zrnka lúč kláska
do temna vôkol, do chudoby vo mne.
Nasýti ma. A že sa volá láska,
je tak, že nie je, potichu a skromne.

Končekom štetca, tenším ako vlások,
prechádza svetlom po kontúrach vecí
a ako hlas, keď skladá slová z hlások,
na každú volá: Adam! Adam, kde si?

PREDJARIE

Aj najjasnejší deň je tma,
aj slnkom prežiarené rána
bez teba, Pane...
Padám, zachyť ma.

Tvoja tvár práve
nad koho sa skláňa?

Zažijam lustre po izbách,
zúrivo, chvatne, zúfalo i s plačom.
No iba láska v osvietených tmách
od Tvojich lúčkov je
vypínačom.

Len živé srdce, zovreté
v zopnutých rukách, pozdvižené dakam,
kde tuší Teba...
Ticho vo vete,
do ktorého si kľakám.

Len dlažba chrámu, schodík kľakadla
za prvým stĺpom milosti, čo prší
do stredu hriechu.
Milosť! Uhádla
strom môjho smädu, jabloň na návrší.

Sústavná milosť! Chorá ako tma
je duša, bez Teba sa zvlja.
Bez teba, Pane, padám.
Zachyť ma,
Jediná, Pravá Lumenescencia.

HODINA BÁSNICTVA 39

Netreba mnoho, len sa chytiť kľučky,
zatlačiť, odísť tíško ako host'...
Stokrát mi túto krátku báseň mlčky
premietal ktosi na lebečnú kosť.

Najskôr len ako rozfúknutý popol
vzlietali slová, krdeľ bielych vrán.
Ale dnes, akoby som do nich kopol,
rozleteli sa dvere dokorán.

Niet takých opier a niet takých farieb,
aké sa chvejú v strunách mojich šliach.
A stačí mi to na víno a na chlieb,
lebo som miloval a nemal strach.

Kolíšem si ťa v každej svojej cieve
vždy pripravený d'akovať a ísť.
Pretože som tu iba na návšteve,
z tamtoho sveta odoslaný list.

Na mesto zosadla noc a jeho tepny, v ktorých cirkuloval život, sa zaplňali svetlom, rovnako ako krv naplnila vystreté, unavené, trasúce sa i na volante položené ruky ľudí a ako v obehu duše cirkuluje vôľa žiť a vôľa prekonať zlo, prekonať svoj vlastný úpadok, svoju vlastnú minulosť, i svoju vlastnú smrť, lebo čím by bola ľudská duša, keby v jej tepnách neprúdil život večný a milosrdenstvo. A mesto svietilo. Jeho žiara bola viditeľná celé stáročia, vynímala sa nad okolitými bukovými lesmi, nad kotlinou, v ktorej odpočívalo mesto uložené akoby si Boh nachvíľu niekde zložil kus svojej slávy a kus svojej krásy, až kým opäť nepride na zem.

Nad doliny sa vzniesol sokol a aj on v tejto výške videl mesto rozprestreté, akoby opreté o palicu rieky vyvierajúcej zo Slovenského raja a aj oblaky vnímali svetlo tohto mesta, ktoré sa odrážalo na ich dlhých bielych telách na nebi.

Pozorovala som pozorne každú budovu, sklon a usporiadanie ulíc. Všetky kostoly, ktoré som v detstve milovala a námesť, po ktorých som kráčala; no vtedy som ich ešte nevnímala jednotlivo, ale ako celok, ako čosi nesmierne láskavé a dávne, čo bolo so mnou od kolisky a čo tvorilo už súčasť mňa. Až teraz som začala vnímať, s akou láskou bol postavený každý kostol, ako bol presne vymeraný jeho základ, ako dômyselne vyzdobili každú chrámovú loď a barokové fresky svojou nádherou naozaj pripomínali nebo. Chrám tvoril obraz celého sveta a diali sa v ňom celé dejiny. Tu sa v Betleheme najprv tajomne potiahol tmavým plátnom narodil Spasiteľ, tu k nemu prichádzali traja mudrci z východu ustrnutí vo farebných barokových soškách. Tu som ako dieťa vnímala, ako sa k narodenému Božiemu dieťaťu vracia celé stvorenie, ktorému dal život a ktoré zachránil pred potopou - ako sa k dieťaťu skláňa kravička a oslík, ako ho hladí pokorné obilie v slame, ako okolo jasličiek trpezlivo stoja sochy ovečiek, naznačujúce, že v koliske leží skutočný Pastier a Baránok Boží, o ktorom raz budú veľkonočné piesne spievať „Agnus redemit oves“ - baránok vykúpil ovce... A obďaleč stála i mohutná ťava z ďalekých krajín, ktorú si podľa obrazu umelcov priniesli mudrci. Tu, v kostole, bol napokon i Kristus ukrižovaný, uložený do hrobu i vzkriesený... A stupňovitý oltár pripomínal Golgotu, ktorej obeť sprítomňovala svätá omša. Za múrmi kostola sa dialo obrátenie, tu sme vchádzali k spovednícom ako hriešnici a za čarovnou mriežkou, ktorá akoby symbolizovala žalár, v ktorom je v hriechu uväznená ľudská duša; bola ľudom udeľovaná milosť. Tu, v kostole, sa deti prinášali na krst, odtiaľto až za brány cintorína sa na svoju poslednú cestu vybral nebožtík.

Tadiaľto kráčal diabol, aby pokúšal človeka a tu sa udeľovala milosť, aby mohli byť ľudia spasení. A tu sa diali i dejiny svetové: tu sa pred nájazdmi ukrývali obyvatelia, tu sa ženili grófi a možno tu raz i na bielom koni vstúpil admirál alebo vojaci, ako rozprávali starí ľudia. A tu sú s láskou opatrovaní speváci Boží zvonky. A tu je s ešte väčšou láskou opatrovaná Hostia.

Teraz si presnejšie všimam, v akom štýle bol a vykonaná ktorá prestavba. Ako murivo dominikánskeho kostola drží starý ranogotický portál na mohutných základoch. Ako v mestských parkoch zosadajú havrany. A na drôtoch nad konečnou zastávkou električiek nocoval kráľ holubov. Vidím ako zákruty Hornádu a kľukatiace sa koľajnice, ako domčeky za Kysakom a vežička kostola starých Ťahanoviec prezrádza: „Už len chvíľka... Už bude, už bude mesto...“ A celá krajina napovedá, že tam, že o malú chvíľku už bude mesto.

A tak sa dívam na tento svet, ktorý už nepotrebuje Boha. Ktorý si o kresťanstve myslí: To už poznám, to nepotrebujem, to je zastaralé, to ma obmedzuje a nudí... A tak si uvedomujem, i ako neznalí hodnôt pristupujeme k všetkému, čo sme milovali: to poznám, to som už dávno pochopil... Ako sa nám zvonujú najmilovanejší ľudia, a to práve v nás samých iba zomiera schopnosť milosť.

Ale všetko je zázrak.

A nič a nikto sa nevyčerpá.

Neutíchne zázrak hudby, ktorú sme po tisíckrát počuli. Nezmizne tajomstvo básnika, ktorého sme milovali, no odrazu akoby sa jeho knihy zavreli a už viac nemajú čo povedať. Všetko je živé naďalej. A smrti niet.

A celé dejiny, ktoré akoby mávnutím ruky mal zakryť čas. Odrazu akoby mala prestať existovať dávna viera, kráľovská vznešenosť a poctivosť vecí, čo obklopovali človeka... Všetka námaha, dávne polia, domčeky a stajne, dávne krmidlá a cesta pre vozy... Staré hrnčiarske kruhy a kruhy dažďa na vode... Nič nezmizlo a všetko zostáva.

A stále je prítomná tá dávna zbožnosť, tá dávna vznešenosť predkov v géniu loci tohto mesta. Kde chrámovú loď požehnáva Panna Mária s dieťaťom vydvihnutá vysoko až po d klenbu v gotickej obruči z dreva... Kde sa všetky ulice a bočné námestia zbiehajú do centra, len aby pozdravili vznešenú katedrálu a kde starému zvonu pri požiari puklo srdce... Kde dopadá voda mohutných fontán akoby sa ozýval dupot koní a kde sa pred bohostánkami prežehnávajú ľudia... To všetko zostáva.

A večer prichádza tak zavčasu, akoby si zamiloval toto mesto a nechcel ho opustiť... A ráno prichádza neskoro ako vojaci vracajúci sa zo zajatia... A nad mestom v sivý deň letia sivé holuby, slnko je ukryté v senníku neba... A večné svetlo trvá.

KATARÍNA DŽUNKOVÁ

Vierozvestovia ako Boží dar pre Slovákov a Slovanov

ŠTEFAN VRAGAŠM
ŽIVOT KONŠTANTÍNA CYRILA
A ŽIVOT METODA
Bratislava :
Karmelitánske nakladateľstvo, 2013

Rok 2013 je v kresťanskom svete rokom viery a na Slovensku zároveň aj rokom pripomenutia si 1150 výročia príchodu vierozvestov Konštantína a Metoda na územie Veľkej Moravy. Preto nečudo, že práve v tomto roku vyšlo na Slovensku mnoho publikácií a štúdií, ktoré reflektujú tento mimoriadne významný dejinný, náboženský, národný i kultúrnotvorný fakt.

Jednou zo vzácných a veľmi agilných osobností nášho národa, ktorá venuje pozornosť danej problematike, je profesor teológie Štefan Vragaš. Jeho životná cesta bola najprv spojená s výskumnou prácou jazykovedca. Vystudoval filológiu na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave, potom do roku 1964 pôsobil v Jazykovednom ústave L. Štúra SAV v Bratislave a bol aj spoluautorom prvého Slovníka slovenského jazyka. Neskôr jeho životná púť bola spojená s misiou kňaza. Teológiu vystudoval až po odchode do exilu, a to na Pápežskej lateránskej univerzite v Ríme. Napokon sa ocitol aj v role vysokoškolského pedagóga (Viedenská univerzita, Bohoslovecká fakulta sv. Cyrila a Metoda v Bratislave, kde pôsobil aj vo funkcii dekana). Aktivity a misia tejto významnej osobnosti teda presiahli hranice Slovenska. Možno vyjadriť veľkú radosť z vysokého ocenenia profesora Štefana Vragaša prvým slováckym pápežom Jánom Pavlom II., ktorý mu udelil titul „pápežský kaplán“. Neskôr ho pápež Benedikt XVI. povýšil na pápežského preláta.

Osobitne však treba slovenskej kultúrnej verejnosti pripomenúť aj prekladateľskú činnosť Štefana Vragaša. V roku 2013 vyšiel preklad biografii našich vierozvestov, svätcov a učiteľov slovenského národa, ktorý Štefan Vragaš spracoval podľa staroslovienského textu a iných prekladov, s názvom Života Konštantína Cyrila a Života Metoda. Prvé vydanie biografii vyšlo v Ríme už v roku 1986. Text prekladu životopisov svätcov z roku 2013 predostrel Štefan Vragaš potenciálnemu čitateľovi s touto intenciou: „sprístupniť mu čo najjednoduchší, dobre zrozumiteľný text, zhodný tiež so zásadami súčasnej jazykovej kultúry. Vydanie životopisov vierozvestov Konštantína Cyrila a Metoda, našich národných patrónov, má za cieľ opäť „obnoviť a prehĺbiť záujem o ich náboženskú a kultúrnu misiu na území našich slovenských predkov v 9. storočí“ (s. 13).

Možno konštatovať, že nový preklad (v kontexte predchádzajúcich prekladov) je výrazne demetaforizovaný, aby pôsobil na čitateľa neutrálne a hlavne zrozumiteľne, hoci na druhej strane si autor prekladu jednoznačne uvedomoval aj z toho vyplývajúci dôsledok: „Sme si vedomí toho, že narušením lyrizovanej formy sa oslabuje celková charakteristická stránka a umelecká hodnota cyrilo-metodských životopisov, čím sa stáva prítomný preklad nedokonalý“ (s. 12). Autorovi prekladu však išlo v prvom rade o zrozumiteľnosť a jednoznačný komunikačný i interpretačný efekt.

V úvodnom slove k prekladu biografii svätcov Štefan Vragaš pripomína, že autori životopisov obidvoch solúnskych bratov sú neznámi a značne odlišný je aj štýl obidvoch biografii. Vyzdvihuje prvý slovenský pre-

klad životopisov vierozvestov z roku 1933 od nášho významného jazykovedca Jána Stanislava, o ktorý sa opierať aj on, no zároveň akcentoval, že sa opierať nielen oň, ale aj o latinský preklad, preklad životopisov od Petra Ratkoša, Norberta Randowa, či o citácie životopisov z knihy Michala Lacka Svätý Cyril a Metod. Profesor Štefan Vragaš naznačil aj mimoriadne dôležitý moment, ktorý je spojený s faktom, že veľké zásluhy na objavení obidvoch biografii mal ruský cirkevný historik Alexander Gorskiy. Neskôr vyšli ďalšie vydania životopisov (napr. od ruského slavistu Petra Lavrova), nehovoriac už o naznačení ďalšej veľkej zásluhy, a to tej, že životopisy svätcov vydal po prvý raz Pavol Jozef Šafárik v roku 1851 v Prahe vo svojej práci Památky dřevního písemnictví Jihoslavanů.

Spracovanie života Konštantína Cyrila je z hľadiska rozsahu podrobnejšie v porovnaní so spracovaním biografie svätého Metoda. Konštantín pochádzal z bohatej rodiny. Jeho otec bol bohatý a urodzený a mal hodnosť vysokého dôstojníka (drugária) v Solúne, ktorý bol hlavným mestom macedónskej provincie a zároveň druhým najväčším mestom macedónskej v Byzancii. Konštantín vynikal už od útleho veku, bol veľmi bystrý, usilovný a tichý, mimoriadne rozhladený, vzdelaný, filozoficky plodný a hlavne duchovne orientovaný. Anticipačné sny mal už vo veku 7 rokov. Jeho sen o možnosti vybrať si z viacerých alternatív v živote skončil tým, že si zvolil SOFIU (múdrosť). Nie náhodou sa neskôr k menu Konštantín pridružilo aj označenie FILOZOF. Miloval totiž múdrosť, nie hmotné bohatstvo, preto sa už ako veľmi mladý stal profesorom filozofie a teológie na carhradskej univerzite pri cárskom dvore, hoci nebol typom človeka, ktorému záležalo na kariere a vysokých postoch. Výnimočnými schopnosťami disponoval už ako 24-ročný, čo vyvolávalo údiv i nevidaný obdiv všetkých.

Jeho veľkým duchovným vzorom bol pápež Gregor Bohoslovec. Konštantín bol počas svojho života plne v Božích službách a výzvy, ktoré dostával, vnímal ako príležitosť pre radosťnú misiu a naplnenie Božieho plánu s ním. Miloval Boha a bol Bohom milovaný, dôkazom čoho bol aj fakt, že abecedu pre Slovienov dokázal napísať veľmi rýchlo, čo sa považovalo za prejav osvietenia Duchom Svätým. Mal dar jazyka, ovládal umenie slova, čo ho predurčilo na misiu vysvetľovať, interpretovať a obhajovať Božie pravdy a pravosť viery. Známe sú jeho presvedčivé dišputy s trojjazyčníkmi, s kozárskym kaganom, so Saracénmi (o Trojedinosti Boha), so Židmi, či pohanmi. Aj preto pápež Hadrián II. prijal slovienske knihy, ktoré priniesli obidvaja bratia do Ríma, a zároveň vysvätil slovienskych učeníkov za kňazov. Konštantín za svoje presvedčivé výklady evanjelia nikdy neprijímal nijaké dary, vždy si však žiadal, aby mocnári prepustili zajatcov na slobodu.

Konštantín mal dar pokoja a dar prorokovať. V jeho misijnom živote sa mu zjavoval Boh. Sila jeho argumentov pri obrane pravého Boha a pravety viery vždy tak omráčila jeho oponentov, že ho nakoniec vnímali ako človeka osvieteného a poslaného Bohom a prejavovali mu obrovskú úctu.

Boj našich vierozvestov s trojja-

zyčníkmi (pilátnikmi) bol veľmi ťažký. Ich trojjazyčný blud o tom, že existujú len 3 jazyky, ktorými možno chváliť Boha, a to hebrejský, grécky a latinský, Konštantín Filozof vyriešil geniálnym - nepriateľov odzbrojujúcim - výrokom: „Či neprichádza dážd od Boha na všetkých rovnako? A či slnko nesvieti takisto na všetkých? Či rovnako nedýchame na vzduchu všetci? To sa vy nehanbite uznávať iba 3 jazyky a prikazovať, aby všetky ostatné národy a kmene boli slepé a hluché? Povedzte mi, či robíte Boha bezmocným, že to nemôže dať, alebo závistlivým, že to nechce? My však poznáme mnohé národy, ktoré majú písmo a oslavujú Boha každý vo svojom jazyku.“ (s. 69)

Konštantín sa počas svojho krátkeho života (zomrel 42-ročný) veľmi namáhal, aby mohol splniť svoje mimoriadne náročné poslanie. Keď ochorel, mal Božie zjavenie o svojej blízkej smrti, preto sa v ten deň veselil a povedal: „Pôjdeme do domu Pánovho, zaplesal môj duch a zaradovalo sa srdce.“ (s. 77) Presne 50 dní pred svojou smrťou po Božom zjavení sa obliekol do svätého rehoľného rúcha, dal si meno Cyril a povedal: „Odtiaľto som ani sluhom cisára, ani nikoho iného na zemi, ale len všemohúceho Boha. Nebol som, a stal som sa i budem naveky. Amen.“ (s. 77)

Misia Konštantína Cyrila na Veľkej Morave predstavuje neoceniteľný a nepopísateľný prínos pre náš národ. Skrze Slovo a Konštantínove písmená (hlaholika - glagolati v preklade znamená hovoriť) sme sa stali národom, ktorý mal vďaka solúnskym bratom duchovný „maják“. Naši predkovia mohli spoznávať a oslavovať Boha vo svojom jazyku, čo možno považovať za nevidaný vklad do ich života a postupne aj do života mnohých ďalších generácií. Je to dedičstvo, ktoré môžeme považovať za Boží dar a náš najväčší národný i duchovný poklad, ktorý sme získali vďaka moravskému kniežaťu Rastislavovi. Práve on „dostal od Boha vnuknutie“ (s. 63) a vyslal posolstvo k byzantskému cisárovi Michalovi. Ten poslal pravoverných a ctihodných solúnskych bratov na Veľkú Moravu, pretože vedel, že nikto iný by nebol schopný túto misiu splniť.

V poradí druhá biografija je nazvaná Život Metoda. Nie je koncipovaná na základe chronologického princípu, objavujú sa v nej aj situácie a niektoré fakty, ktoré možno považovať za informačný „prekryv“ so Živom Konštantína Cyrila, čo je pochopiteľné, keďže ide o bratov a ich spoločnú misiu.

Prvou uvedenou biografiou je deň úmrtia arcibiskupa Metoda, teda 6. apríl 885, pričom dátum jeho narodenia doteraz nie je známy. Biografista v úvode Života Metoda prichádza najprv s oslavou Boha Stvoriteľa - Trojsvätého. Nazýva ho Bohom lásky, dobrá a milosrdenstva, ktorý Slovom stvoril nebesia, zem a človeka. Vymenúva prorokov, upevňovateľov viery a pravdy, píše o hlásaní bludov proti Kristovi i o prekliatiach bludárov a rúhaní proti Duchu Svätému. Z toho vyplýva, že poetika životopisu Metoda (i jeho stylistické dimenzie) je diametrálne odlišná v porovnaní s poetikou biografie Konštantína.

Metod je v biografii opísaný ako čistý (asketický), horlivý, činný, výrečný a bohobojný muž, ktorý mal „reč silnú i miernu; silnú na protivníkov, miernu však k tým, čo prijímali

napomenutie; prísnosť, miernosť, milosrdenstvo, lásku, pevnosť v utrpení a trpezlivosť; pre všetkých sa stal všetkým, aby všetkých získal.“ (s. 89)

Životopisec po úvodnej časti naznačil aj fakt, že obdiv a úctu vyvolával Metod už svojím fyzickým zjavom. Bol bystrý podobne ako jeho brat Konštantín, preto mu dal byzantský cisár spravovať slovienske kniežatstvo (Solúnčania totiž hovorili čisto sloviensky) ako keby bol anticipoval, že ho neskôr pošle k Slovienom za učiteľa. Po istom čase Metod zanechal svetskú službu vo zverenom kniežatstve, stal sa opäť v kláštore a venoval sa „nebeským myšlienkam“ (s. 91) a knihám ako pokorný mních. Na žiadosť byzantského cisára Michala III. išiel pomôcť svojmu bratovi Konštantínovi obraňovať kresťanskú vieru, pretože ju Židia potupovali (známa misia u Kozárov).

Z histórie vieme, že na Veľkej Morave šírili kresťanstvo už predcyrilometodské misie (Gréci, Frankovia, Nemci), ale realizovali to v jazyku, ktorý bol nezrozumiteľný pre ľud. Pre veľkomoravských vládarov však bolo dôležité (aj z aspektu politického), aby sa daný stav radikálne zmenil. Preto sa moravské knieža Rastislav obrátil na byzantského cisára Michala III. s prosbou, aby mu poslal učiteľa, ktorý by v zrozumiteľnom jazyku vysvetlil ľudom pravú kresťanskú vieru a aby sa ľud rýchlo naučil Božie prikázania. Umnosť a osvietenosť Metoda spočívala v tom, že za 8 mesiacov bol schopný preložiť z gréčtiny do slovienskeho jazyka všetky knihy Písma, okrem kníh Machabejcov, pričom predtým preložil spolu s Filozofom Žaltár, Skutky apoštolov a Listy apoštolov. Slovienskym knihám sa však posmievali trojazyčníci, preto bratia podnikli cestu do Ríma, kde Hadrián II. požeňal slovienske evanjelium, vysvätil Metoda za kňaza spolu s ďalšími tromi učeníkmi a navyše aj dvoch lektorov. Konštantín a Metod priniesli do Ríma pápežovi Hadriánovi II. aj ostatky pápeža sv. Klementa, čo pápež mimoriadne oceňoval.

Metod bol neskôr vysvätený za biskupa v Panónii, čo sa stalo na základe žiadosti panónskeho kniežaťa Koceľa - syna kniežaťa Pribinu - pápežovi. Metod ako pravoverný a múdry muž bol však trŕňom v oku závistlivcom, nepriateľom a lakomcom (franskí a nemeckí biskupi, kňazi, mnísi). Vyhŕžali sa mu, že zle obide. Metod totiž učil na ich teritórii, čo nedokázali akceptovať, hoci práve vtedy veľa pohanov - vďaka misii Metoda a jeho

učeníkov - uverilo v Boha. Nepravníci však dosiahli deportáciu arcibiskupa Metoda a jeho väznenie v Bavorsku, ktoré trvalo pol tretia roka. Až na základe intervencie kniežaťa Koceľa, pápež Ján VIII. „poslal na nich kľiatbu“ (s. 102), a tak ho museli prepustiť. Zloba však gradovala a nepriatelia na čele s nitrianskym biskupom Vichingom obvinili arcibiskupa Metoda z herézy, a to na základe falošného listu, čo malo byť dôvodom na jeho zosadenie a vyhnanie. Metod však predložil pravý list pápeža Jána VIII. (známy je pod názvom Industriae tuae), v ktorom pápež písal o pravovernosti a svätosti Metoda a o veľkosti jeho apoštolského diela.

V Životopise Metoda nájdeme aj nádherné vyjadrenie Konštantína Cyrila o svojom bratskom vzťahu k Metodovi, a to v čase, keď sa už zbieral na Boží súd: „Hľa, brat, boli sme obaja záprahom, čo ŕahal jedinú brádu, a ja, skončiac svoj deň, padám na oranisku. Ale ty ľubiš Horu (t. j. kláštor na úpätí ázijského Olympu), no neopúšťaj pre Horu svoje učenie. Lebo čím môžeš byť skorej spasený?“ (s. 96)

O obidvoch vierozvestoch sa hovorí ako o učiteľoch Slovienov. Je známe, že knieža Rastislav listom posil o učiteľa z Ríma ešte skôr než sa obrátil na Carihrad, ale nepochodil. Solúnski bratia sa preto, pochopiteľne, pridŕžali učenia východnej cirkvi. Je obdivuhodné, že napriek mnohým nástrahám a prekážkam Metod vychoval svojich učeníkov (Nauma, Konštantína, Klementa, Angelára, Vavrinca a Sávu), pričom jeho najmilší učeník

Gorazd sa stal (na základe jeho poslednej vôle) jeho nástupcom, čo bolo veľmi dôležité v ďalšom období, keď Metodovi učeníci boli vyhnaní z územia Veľkej Moravy.

Myslím si, že preklad biografii našich vierozvestov by sa mal dostať do rúk všetkých Slovákov, mladých zvlášť, pretože je obrazom nesmierne ŕažkého, no hlavne plodného života tých, ktorí sa obetovali, aby naši predkovia a slovenský národ sa mohli povzniesť duchovne, kultúrne a napokon i politicky. Životopisy solúnskych bratov sú úžasnou lektúrou o sile ich viery, modlitby, lásky a o oddanej službe pre iných. Konštantín a Metod boli mužmi bezmedznej odvahy a neochvejnými realizátormi historicky a nábožensky veľkolepého evanjelizáčného diela. Obaja prijali historickú výzvu a stali sa vykonávateľmi Božej vôle. Práve preto by si Slováci i Slovania mali uvedomiť, že tieto veľké morálne vzory a duchovné autority sú hodné nasledovania a obdivu, pretože nám priniesli to, čo v danom čase nemali ani mnohé veľké národy. Ako spolupatróni Európy si určite zaslúžia oveľa viac systematickej úcty a vďaky zo strany súčasníkov než doteraz. Verím, že aj preklad profesora Štefana Vragaša sa zaslúži o to, aby sa knižka o našich svätcích - Konštantínovi Cyrilovi a Metodovi - dostala do rúk čo najväčšieho počtu slovenských čitateľov, aby precítili silu tejto misie a boli hrdí na svoju minulosť a unikátne cyrilometodské dedičstvo.

MARTA GERMUŠKOVÁ

Mám alebo nemám?

Takto som uvažovala, keď som si dnes (16. 12. 2013) už vo vianočnej nálade predsa len prečítala článok Jána Marcinka z 11. 9. 2013, s. 2, ktorý publikovala Kultúra po tom, čo článok odmietli Slovenské pohľady. Podkladom pre článok bola letná polemika v rámci „okružného stola“ Slovenských pohľadov. Pred ňou mi korektne šéfredaktor SP dal možnosť reagovať, ja som korektne upozornila A. Hykischu, že jeho reakcia a názor je neadekvátny a nezdôvodnený, že budem ostro reagovať, no odpísal mi, že ho nemieni meniť, aj keď budem reagovať. Bola to v tomto zmysle čistá hra.

Váhala som s reakciou na podnet v Kultúre, pretože článok nemá dostatočné parametre, vecné, argumentačné a ani štýlistické. Skrátka je to len nemožné vyslovenie nesúhlasu s mojou reakciou na jednoznačné odmietnutie Dominika Tatarku a jeho diela Antonom Hykischom. Podstatné pre mňa je, že zjavne Ján Marcinko moju monografiu nečítal, nepozná moje práce, ani môj veľmi podrobný, ba až príliš precízny spôsob analýzy a široké spektrum interdisciplinárnych prístupov, teda diferencovaný a mnohostranný pohľad na predmet výskumu, ktorému sa venujem. To všetko ma chráni pred jednoznačnosťou totalitného typu, nekompromisnosťou, z ktorej prameňa len spoločenské napätia a zlo. Dejiny 20. storočia, aj tie literárne, ostávajú nepspracované práve kvôli možnosti takýchto reakcií a kvôli strachu z odsúdenia. Ale vedec z ktorejkoľvek oblasti má skúmať a čo vyskúma, má prezentovať a nie sa báť o to, že niekto, kto ani jeho prácu nepozná, nareve na neho a nakydá, akoby mal na to právo. Nuž, autor sa pod svoje myšlienky podpisuje (to je ešte stále ten lepší prípad) a jeho meno ich potom aj nesie.

MÁRIA BATOROVÁ

Recenzia

*Mišíková, Lubica
Milosť pre Gregora Mocha,
Bratislava:
Slovenský spisovateľ, 2012*

Slovo milosť evokuje v nás pocity zmierenia, odpustenia a nádeje. Každý spravodlivý človek túži po čistom svedomí. V dnešnej dobe akosi tento konštatovaný fakt uberá na pracom význame.

No veľkou výnimkou je ľubostný román Lubici Mišíkovej s názvom Milosť pre Gregora Mocha, ktorý sa objavil v našich knižkupectvách v minulý rok. Hneď na úvod, treba zároveň oceniť entuziazmus autorky, ktorý ju motivoval k vydaniu spomínaného diela. Podotýkam, že autorka je absolventkou Strojníckej fakulty, literatúre sa dlhé roky venuje len amatérsky. V tomto prípade to vnímam ako odvážny čin, čím si získala akési prvenstvo aj medzi vyštudovanými literátmi. Kontextový rozmer románu má široko- spektrálny záber, pohybuje sa na pomedzí historiografie, etnografie a jazykovedy.

Tematicky je román členený do dvoch kapitol. Prvá kapitola pojednáva o významných prelomových fragmentoch hlavných hrdinov týkajúcich sa obdobia detstva. Autorka tu podrobne vykresľuje svet postáv aj so všetkými ich atribútmi. Jej snaha po výraznej detailnosti dotvára vysokú výpovednú hodnotu diela. Dovolím si byť aj trochu kritický. To čo je na jednej strane výhodou, môže na druhej strane byť aj nevýhodou. Niektoré pasáže pôsobia na čitateľa vágne. Množstvo detailných faktov intimného života hlavných hrdinov je jedným z meritórných nedostatkov spomínaného diela.

Druhá kapitola opisuje život hlavných hrdinov v období ich dospelosti. V tejto etape sa akosi vytráca rola hlavných hrdinov (Alžbety- Gregora), ktorá je nahradzovaná ich deťmi. Tu si môžeme všimnúť, že obsahový rozmer diela má aj prvky generáčného románu.

Dej románu sa snaží vystihnúť dobové medzníky obdobia stredoveku. Je prevažne lokalizovaný do remeselníckeho prostredia. Snaží sa adekvátne odzrkadliť stereotyp života vo vtedajšej dobe. Z jeho obsahu máme možnosť vyčítať aj typické zamestnania príznačné pre stredovekú spoločnosť t. j. garbiarstvo, plátenníctvo, kožušníctvo a handliarstvo. Zámerom autorky bolo do diela nepriamo implementovať význam citátu najčastejšie uplatňovaného v prostredí pauperizovaných vrstiev obyva-

teľstva V pote tváre sa budeš živiť.

Román vo svojej obsahovej koncepcii kladie na piedestal tri axiologické elementy charakteristické vtedajšiu dobu t. j. pohostinnosť (nezišnosť) vystupujúcich postáv, poctivosť, pod ktorou rozumieme úctu k ŕažkej a namáhavej práci a statočnosť, ktorá je v diele vyjadrená vytrvalosťou hlavných hrdinov prijímajúcich svoj ŕažký životný údel bez reptania. Týmto aretologickým atribútom sa vyznačuje postava Alžbety, hlavnej hrdinky, ktorú miestni obyvatelia neprávom obvinia z bosoráctva. Predstavuje prototyp hriechnej Evy, stelesňujúcej všetko zlé, akéhosi nešťastia. Neverné ženy v tej dobe všeobecne trestali rôznymi úkonmi napr. vyšibali ich na praniery, vyhali ich z dediny s metlami. Miestni dedinčania vynesú nad ňou nespravodlivý rozsudok v podobe upálenia, no pred krutým verdiktom ju zachráni panovačný, krutý Gregor Moch. Gregor Moch je tvrdý, netúprosný despotický človek, nepozná zľutovanie nad nikým. No, keď sa stretne s Alžbetou všetkému je inak. Alžbeta v ňom prebudí zvláštny cit, ktorý doteraz nepoznal.

Postavy v diele sa dostávajú do demarkačných situácií, v ktorých sa transformujú charaktery ich myslenia. Vynikajúcim príkladom na tento jav je postava Gregora. Spomínané charaktery postáv sú determinované prostredím, ktoré ich obklopuje. Konanie Gregora možno hľadať aj v genealogickom kontexte. Stal sa mestským katom nedobrovoľne resp. na základe dedičskej funkcie po mužskej línii. Tomuto remeslu ho odmalicka zaučal jeho otec a pomocník Matej. Ich dvoch vini zo všetkého nešťastia. Len vďaka nim, kruto zaobchádzal s ľudmi. V románe sú vykreslené aj pozitívne stránky Gregora. Jednou z nich schopnosť liečiť chorých. Ovládal všelijaké liečebné úkony. Množstvo ľudí tak zachránil pred smrťou. Tu vidíme to, že i katovanie malo svoje výhody. No na druhej strane mnohokrát kati sa museli pokoriť pred celým spoločenstvom. Vykonať i tie najpodradnejšie práce, venovali sa čisteniu stiek, odhadzovali sneh, káľali drevo a kúrili v radnici. Kati boli najčastejšie terčom hanby a posmechu. Ľudia od nich bočili. Okrem toho mali v moci život človeka.

V románe sa vyskytuje bohatá zmes zvykov, rituálov, ktorými si ľudia uľahčovali rôzne životné situácie. Najčastejšie túto funkciu plnili prosby za dažď v období sucha. Na základe tohto vidíme, že ľudia pripisovali rôznym prírodným javom význam. Sucho vnímali ako trest Boží za bosoráctvo. Sú tu poňaté procesy súvisiace s upaľovaním čarodejníc. Status čarodejnice v tomto diele plní postava Alžbety, ktorá je označená prívlastkom biela Alžbeta. Postava Alžbety osciluje medzi dvoma svetmi t. j. dobrom a zlom. Z pohľadu lokálneho spoločenstva je považovaná za zlú, nebezpečnú. No v skutočnosti vo svojom vnútri je čistá mravne. Tu by som chcel upriamiť pozornosť na to, že autorka v príbehu rieši akýsi problém dilemy vzťahujúci sa k akejsi nespravodlivosti pomerov. Pre lepšie pochopenie čitateľskej verejnosti vyšpecifikujem autorkin organon, na ktorý v diele upozornila. Korene jej záujmu možno v religióznom substráte. Tento jav úzko súvisí s biblickou otázkou Prečo trpí nevinný? V románe došlo k jej naplneniu. Hlavní hrdinovia musia prekonať množstvo prekážok, len aby mohli byť šťastní. Nachádzame tu symbiózu s ľudovou rozprávkou. V románe nachádzame mnoho javov ľudovej slovesnosti, či už prísloví, pranostiek a porekadiel.

EMANUEL ORBAN
Kresba: Andrej Mišanek

(Pokračovanie z minulého ročníka)

Vystáňovanie sme robili, považovali sme to za slovenský záujem. Nemalo by zmyslu už na lopate vyhovárať sa na Nemcov. Ďalej v prejave pred Štátnou radou som hovoril, čo bolo v hlavnom stane medzi Himmlerom a nami v židovskej otázke (že v Poľsku majú asi na 3 župy naše územia prázdneho, kde vystáňujú Židov). Teraz som k tomu podľa pravdy vyhlásil, že celý rozhovor som vtedy nerozumel, ale hovorili sme o ňom vo vlaku s Tukom, a to som zreferoval na Štátnej rade. (Ináč aj z tohto rozhovoru vidno, že nie Wisliceny, ale oficiálne kruhy už predtým vyriešili zásadnú stránku vystáňovania). Ohľadom židovských robotníkov: nie ponuka, ale poukaz, keď žiadali Nemci robotníkov „tam máte toľko a toľko židovských robotníkov“ (ktorí už odišli alebo odchádzali). Konfrontácia bezvysledná.

4. júla 1946

Dopoludnia predvedený, ale nevypočutý. Eržikin a môj deň: 5. júl.

5. júla 1946

Horúco, dusno, ale dobre sa cítim. Ráno Holly a Guzikiewicz dávali kávu. Zazrel som ich cez okienko dvier. Na prechádzke odtrhol som poľný kvietok a položil pred obrázok Eržiky. Po obede som si urobil sviatočnú chvíľu. Zjedol som čokoládu, čo mi deti zo svojho prídelu doniesli ešte vo februári, jednu štangľu - a čítal som znovu listy. Aj dopoludnia bola prechádzka i holenie! Teda celkom slušný deň.

Včera som nebol konfrontovaný, hoci ma predvedli. Wisliceny je ako trieska, býval až odporný tučný. Ale chová sa - no akoby chcel dokázať, že vlastne my sme diktovali a Nemci pod našim tlakom museli sťahovať Židov z celej Európy do Poľska. Zaujímavosťou kontrastu s tým, čo mne dali ako otázku, že sme boli vazalmi Nemcov. Ani jedno, ani druhé. Vyriešenie židovskej otázky - aspoň ja - považoval som za záujem slovenský. A keďže Nemci mali v programe Židov z všetkých štátov, s ktorými boli v spojení, vystáňovať na osobitné územie a žiadali to aj od nás, bol som za vystáňovanie. Wisliceny bol iba spojku i neviem, odkiaľ berie ten tón, akoby z neho hovoril Hitler alebo Himmler, lenže už opačne, v úlohe: „ja nič, ja muzikant“. Prichádza mi na um predsedla snemu dr. Sokol, ktorý práve (a preto len) zariadil odhlasovanie príslušného zákona o zbavovaní občianstva Židov v súvislosti s vystáňovaním, že vystáňovanie bola bezpodmienečná nemecká požiadavka. Ak som ja v Štátnej rade a na iných fórach rečnil, že vystáňovanie je z našej vôle a nie z donútenia nemeckého, to som robil i v každej inej otázke. A je predsa zrejme, keď sme išli do vojny proti Sovietskemu Rusku, že sme to neurobili z vlastného popudu a vôle - ale nikdy sme slova nepovedali o tom, že nás k tomu vyzvali Nemci. Dokonca neodvolával som sa na Rázusa a Hlinku. Od 14. marca v každej veci bol som za to: čo je vyšší slovenský záujem, to robme - i keď to aj Nemci žiadajú, ale nikdy nie preto, že to Nemci žiadajú a dľa možnosti sa ani neodvolávajme na Nemcov. Veď už na začiatku mojej výpovede, kedysi vo februári, som uviedol dr. Šujanovi (aj podpísal), že i vyhlásenie samostatnosti ja by som bol najradšej urobil tak, aby to nijaký súvis nemalo s Berlínom, teda i bez predchádzajúcej (Tisovej) cesty do Berlína. Až potom sa mohlo ísť, ale i to by nemuselo byť: vedieť, čo je záujem rozhodujúcej mocnosti a keď pri rešpektovaní toho vieme uplatniť vlastný záujem: to iste nie je ani vazalstvo, ani nekresťanské pokračovanie. Mohli sme sa proti niektorým požiadavkám postaviť, s inými bojovať a iné prijať, ale nemohli sme Nemecko nútiť, aby konalo pod tlakom nejakej našej ponuky alebo žiadosti. Od vedúcich Nemcov, z ich verejných prejavov, sme vedeli, že Ríša taký pomer bude mať k jednotlivým krajinám, ako tie vyriešia židovskú otázku. Že sme mohli temer na všetkých iných poliach konať neodvislejšie a mali možnosti udržať až do konca mierové pomery, vo financiách, hospodárstve a v iných oblastiach sme dosiahli alebo udržali viac, než i štáty od nás väčšie, to sa stalo práve politikou, akú sme sledovali v židovskej otázke (pokiaľ to bolo i z kresťanského stanoviska možné, teda do roku 1943). Dr. Kaššovic, atď. Nikdy nie Vašek na Wislicenyho, ale vždy Wisliceny na Vaška tlačil, sťažoval si, urgoval, atď. I z toho vidno, že nielen pri zásadných rozhodovaniach, ale aj vo výkone tlak bol skôr zo strany nemeckej, než slovenskej.

Dokončil som od I. Hrušovského, Teóriu vedy. Pre mňa ťažké a zbytočné štúdium.

8. júla 1946 Pondelok

Včera začalo sa liať, akoby prietrž mračien, celú noc i teraz chvíľami. V piatok a sobota i nedľa: dve prechádzky. Dnes od rána čakám, že ma predvedú k Vaškovi procesu pokračovať v konfrontácii s Wislicenym, ale najviac čakám na ná-

vštevú ženy a detí. Včera som im písal a neviem, či som dobre urobil, že som niečo napísal o jednom alebo druhom veľkom omyle svojho života, za ktoré rozsudok nosím v sebe a ťažší mi nikto vymerať nemôže. Aby si na cenzúre nemysleli, že je to politikum a Eržika zasa, aby sa netrápila. I o tom pokorení: otázka predsedu Národného súdu, či som od Židov prijímal úplatky: a keď som to odmietol, poznamenal, že to vyšetria. I ten spôsob s Wislicenym. Jeho vyzval, aby mi do očí, atď... a akoby dostával koňa. Ale tieto pokorenia možno len ja cítim a trpké prežívam, zvonka a iným sú azda nebadateľné.

Čím ďalej bude svet od rokov 1939 - 1941, tým bude zrejmejšie, či sme mohli konať ináč, než

ALEXANDER MACH

Očakávaní... s nádejou

Denníky, odkazy a listy. Marec 1945 - júl 1947

sme konali. Ak ja predsa mám v sebe rozsudok za určité omyly, myslím - iní spáchali azda i väčšie, ale zaiste nie zlomyseľne. Lenže - oni po spáchaní chyby pred jej následkami odišli k tým, ktorí najprv ich vohnali do omylu, potom z iných príčin ich použili: jedni vyhrali, druhí prehrali. Ale v našom prípade naša pohnútka: samobytnosť neprehrala, jednako my sme porazení. Ťažko tu bude nájsť spravodlivú mieru. Po 20 - 40 rokoch by iste ináč vyzneli sudy, ba už o 5 - 6 rokov, než „musia“ vyznieť dnešné rozsudky. Potom však nebude možné vyťahovať nás z hrobov.

9. júla 1946

Milá vec sa mi stala dnes - 9. júla. Pripravil som si poznámky, ak príde Moja, aby som nezabudol. Akúsi zvláštnu chuť mám na zelenú papriku. I zapísal som si práve „niečo ako zelenú papriku“. Vtom mi otvárajú dvere a strážnici mi odovzdávajú balík: dve košeľe a - dve zelené papriky. I tie košeľe som si predtým napísal. Ukázal som i obom žandárom. Pozrite si, čo som si práve zapísal, ak by, reku, prišla žena. Už neraz sa mi stali takéto milé veci. Škoda, že som si ich nezapisoval. Žandári, mladí chlapi, myslím všetko partizáni boli, sú ku mne naozaj slušní, ba až pozorní, že ma to neraz dojalo. Napríklad, keď boli horúčavy - teraz práve prší a je príjemne chladno - dva - tri razy jeden za druhým prišli, či nechcem pod sprchu a mohol som ísť. Alebo večer, už všetko dávno stíchlo, opýta sa, či mám vodu čerstvú a doniesol mi čerstvú vodu. Nie tá sprcha alebo čerstvá voda - nie. Čosi viac, čo je hlboko v slovenskom srdci, ba ešte viac, čo je najľudskejšie v nás. Modlil som sa dlho, ale tak, akoby som sa usmieval, akoby som sa pozeral na nejaký nebeský film, ktorý režíroval František Assisický. Áno, čary z Assisi. A pozeral som sa na ne s deťmi, hovoril som o nich s Mojou. Azda som si aj nôttil. Myslím, keby som bol básnik, toto by boli chvály pre hymny o kráse, o sile ľudskosti, o slovenskom srdci. Vďaka Bohu! Ak toto niekto raz prečíta, nepochopí ma. Ale keby sedel tak izolovaný, v takej neistote medzi životom a smrťou a toľko ráz pokorený, v očakávaní pokorenia nových a tak rád mal svoju ženu a deti - chápal by ma.

10. júla 1946

Vyššie mesiaca nedostal som balík. Dnes prišiel. Nie to, že balík a čo je v ňom, ale že od ženy, od detí, ich starost'... Vo všetkom srdce. A vždy v takých veciach, aké si práve želim, áno - srdce. Dopoludnia som sa ponúkol, keď hľadali, kto by vydrhol chodbu - dobre som za spotil, lepšie ako cvičenie. A pritom som z boka videl, ako išli na prechádzku: Filkorn, Turček, Danihel, Vašina, Nitsch, poslanci Mušák, Starinský, Balko Ambra, Ferenčík, Guzikiewicz, Holly, Vaňo, Boňko. To je jedna partia. Naša býva táto: Prezident, Kočiš, Štefan Tiso, Černák, Gašpar, Kubala, Vašek a ja. Iste sú tu ďalšie takéto partie, ale tie som ešte nevidel. Ináč ani len slovom, ani pozdravom kývnul jeden na druhého! Dnes Ernest Rosival a vyslanec Galváneček dávali šálky, ktorými z nich povedal mi „dobrú chuť“. Odvážny skutok! Pritom čo je zaujímavé - strážnici sú veľmi ľudskí, niektorí priam srdeční. Ale čosi visí vo vzduchu. Každý je zdrhnutý. No nie zúfalý, ani smutný. Aspoň ja sa necítim a nebadám ani na iných, že by sa cítili smutnými. Je tu však akási opatrnosť, až zhmotnená,

ktorá zadfha. Najhoršie vyzerajú Filkorn, Jankovič, Ferenčík, naproti tomu Ziga, Boňko, Ambra, akoby boli pribráni. Zdá sa mi, že Kočiš chorľavie.

11. júla 1946

List od Marty z Medera. Romko, Darinka a Vojtko bývajú v Ilky. Strava u mamy. Posledné dva riadky vytreté. Píše o premmnohých pozdravoch z Medera a zaiste napísal potom niečo, čo sa nesmie. Musím im pripomenúť pri návšteve, aby dali pozor na každé slovo, lebo keby aj poštu obmedzili na mesiac alebo vôbec zastavili mi. Vojtko je po osýpkach slabý. V Mederi vidia záznaky: hus je vtáčik, svinka je kravička. Paľko zostal u Eržiky. Je mi dobre vedieť, že Eržika je tu, azda vie, že návšteva nie je celkom nemožná.

vyhýbali všetkému, čo by mohlo s Maďarmi viesť k vyrovnaniu, atď. a Nemci to využili. A raz bude treba nájsť s Maďarskom spôsob susedského nažívania. Malicherné huckania a upodozrievania ešte aj pre športové styky sú len na škodu Slovenska. Robia nás naivnejšími. I akoby sme si dost' nedôverovali, akoby sme sa považovali za nie dost' imúnnych... Rozdrážený pomer k Poľsku i Maďarsku nutne viedol k Nemcom, že sme potom robili viac nemeckú politiku, než to bolo zdravé. Znovu som dostával otázky ohľadom dr. Kempného a dr. Kosorína. Ja som o nich vedel, že sú orientovaní protinemecky a zvlášť Kempný sa aj exponoval v tomto smere.

Dostal som list od Paľka z Miloslavova, je tam u Jolky Černákovéj. Píše o veži veternej, čo vodu ťahá i polieva záhradu, o psovi Lapajovi, ktorý sa stále krúti, aby si chytíl chvost. Polia sú skosené, úroda dobrá, v Tatrách napadol sneh, Dunaj sa dvíhol o 4 metre, pri Komárne sa vylial. A na konci listu „mal som päť trojek. Hneď som sa i zapísal na jezuitské gymnázium“. Rád by som, keby išiel do Medera, zas tam by mohol pri hrabačke, nosení snopov atď. pomáhať. (Je 16. - list písaný 14. júla).

I Gál si zapísal, že mi vymôže, aby som dostal plniace pero, lebo bolo by dobre napísať pamäti - „aj pre rodinu nejaký zisk by mohol byť z nich“.

17. júla 1946

Mal som rušný deň. Dopoludnia asi tri hodiny vypočúvaný ndpor. Gálom a rozhovor. Napoludnie balík. Odpoľudnia ešte raz nadpor. Gál. Prišiel do cely, že v istej veci som nepovedal pravdu. Ja som dopoludnia na otázky ohľadom údajne chystaného puču v januári 1941 odpovedal, že nebol chystaný, aspoň ja neviem o tom. Čo sa robilo, boli iba nástupy, ktoré mali robiť náladu za uskutočňovanie mnou hlásaného programu. Ndp. Gál si vypočul ešte raz Kubalu, ktorý tvrdil, že ja som si zavolať jeho, Nagelera a mal som im dať nejaké úpravy (ani teraz nie je mi jasné, aké to mali byť úpravy) a že ku koncu prišiel aj Milo Urban, že som mal vtedy nádhcu a takéto veci udal Kubala, kým ja som vraj dopoludnia nepriznal, že som s tým niečo mal. Znovu som tvrdil aj odpoľudnia, že nemal som nič s Lichardusom, ani o puči (ak bol chystaný, čo nepredpokladám o Kubalovi) som nevedel, ale dával som smernice k nástupu, aké v tom čase už od mesiacov sme robili. Azda som dával úpravy pre nástup v Bratislave. Gálovi som len to mohol i odpoľudnia povedať, čo je pravda akokoľvek by to znelo nepravdepodobne, totiž, že stále sa hovorilo o pučoch a ja som naproti tomu až príliš na lopate hovoril o všetkom, čo som chcel, ako program uskutočniť. Ak by som bol chcel naozaj puč, nuž čo mi prekázalo urobiť ho, alebo sa oň aspoň pokúsiť? Veď mal som žandárstvo, políciu, gardu!

Alebo: ak ja som dal úpravy, prečo si potom vybrali práve Lichardusa, hoci vedeli, že o Lichardusovi (v iných veciach predtým) vyjadril som sa odmietavo? Prečo si brali takéto, proti ktorému som bol ja a ktorý bol iste proti mne? No zaumienil som si, že ani jedno moje slovo nesmie sa stať nikomu katom a pri tom vytrvám, i keď sa občas dostanem asi do najtrápnejšej situácie.

18. júla 1946

Dostal som zošit, ruský slovník a učebnicu s ceruzou. Môže v tom byť teda i dôkaz, že predsa len dúfam žiť, ale i dôkaz, že odoháňať chcem myšlienky na smrť. (Hoci vari osoznejších myšlienok, ako myšlienky na smrť niet).

Dopoludnia vypočutý vo veci Vašinovej. Či Wisliceny zakročoval u mňa, aby Vašina bol z vedenia tábora v Patrónke odstránený, lebo vraj pije a bije Židov a pod. (Nezakročoval). Či som vedel, že Vašina pije. (Vtedy ešte nie.) Prečo bol zo sedredského tábora odstránený. (Pre neporiadky a vtedy som sa dozvedel, že pije. Keby bol Wisliceny zakročoval u mňa preto, že Vašina pije, nebol by poverený po Patrónke veliteľstvom stráže a či inou funkciou v Sereďi). Či bol plukovníkom HG. Mnou nebol menovaný, predtým boli menovania robené Murgašom akosi nejasne.

Odpoľudnia som dostal predvolanie ako svedok pred Národný súd vo veci dr. Vojtecha Tuku na 29. júla.

Tolstoj:

„Obyčajne sa myslí, že najobyčajnejší konzervatívci sú starci, kým mladí sú pokrokoví. - Najobyčajnejší konzervatívci, to sú mladí ľudia. Mladí, ktorí by radi žili, ale ktorí nemyslia a nemajú času premýšľať o tom, ako treba žiť a ktorí si preto vyberú za vzor ten život, ktorý bol.“

G. H. Wright v úvode k posmrtným dielam Tolstojovým cituje list Tolstojov grofke Tolstojovej (nie svojej žene): „V tých dvoch rokoch (za Krymskej vojny) intelektuálnej práce, objavil som pravdu, ktorá je sice stará a jednoduchá, o ktorej

som sa však domnieval, že ju vystihujem hlbšie, než iní. Prišiel som na to, že je nesmrteľný život niečo skutočného, že láska je niečo skutočného a že musíme žiť pre iných, ak chceme byť stále šťastní.“

Tolstoj: „Aby sme poznali zmysel života, musíme najprv poznať zmysel lásky - a robiť, čo káže láska“

Wright o výraze „Boh je láska“ hovorí „staré príslovie“, v ktorom Tolstoj „našiel nový zmysel“ a že je to obnova učenia „mystika pahorkov galilejských, ktorého učenie prijal, kdežto božstvo jeho popieral.“ Wright nepochopil, že práve v tom si najviac protirečil Tolstoj a že preto sa rozliali jeho krásne, dojímavé kvapky v piesku. Je na podiv, ako nechápe, že učenie Ježišovo, evanjeliá, musí každý osobitne objaviť pre seba - a predsa nevypadnúť zo súvisu. Veď práve v pokornom a zapálenom prijatí toho učenia, hoci každým osobitne, zapúšťajú sa korene do Nositeľky Evanjelia. Učiteľky a tak akejsi reality, ktorou je a (páči sa - nepáči) nemôže nebyť Cirkev.

19. júla 1946

Včera ako svedok vo veci Vašinovej i na to som odpovedal, či mi Vašina dal návrh na zriadenie tábora, on to tvrdí. Myslím, že som sa usmial. No pripustil som, že azda Vašina mi niečo hovoril o táboroch, veď je to celkom možné. Ale zriadenie táborov vyšlo od Židov, a to od Ústredne židovskej - i seredský i ostatné dva .

Je večer 19. júla. Prší. Tichý, uspokojujúci dážď. Dlhšie som rozmýšľal - ešte: dnes - nad jednu poznámku pri výsluchu... Keď bola reč, že by som si chcel pozapisovať spomienky a že by rád plniace pero, poznamenal: „i pre Vašu rodinu by to bolo dobre. Deti by z toho čas mohli žiť“. Takto alebo podobne to povedal. Koľko srdečnej účasti v tom! Ako ma takáto vec vie udobriť so všetkým, čo ma očakáva. Takéto a tejto podobné veci. A je ich dosť. Keď počúvam ich slová alebo môžem i ja hovoriť a oni ma počujú, to všetko: ako počujú, ako hovoria! To všetko by vytváralo možnosť, že by z ich vôle alebo z ich spravodlivosti vyšla smrť. Ale i keby, že majú také slová starosti o rodinu, o deti moje, aj iného rázu poznámky - to viac znamená pre mňa, než napríklad okolnosť, že nehladujem a nie som bitý pľagami človeka, ktorý rok stojí pod šibenicom. (A celú mesiac prežíva tých posledných päť minút.) Dnes ma strihali. Väzenský holič hovorí, že som nebol taký šedivý - a teraz samé biele padajú. Na druhej stoličke sedel Gašpar. Nesmieme hovoriť, ale z neho tak pod fúzy pre seba akosi vyletelo, že i je od čoho zošedivieť. My sme odchádzali, prichádzal prezident a Kociš. I na prechádzke dobre vidím, ako jeden je čoraz striebornejší a druhému napadne rednú vlasy.

Dnes obsluhoval prelát Ferenčík, šedivý. Ale zato všetci, čo sú tu, držia sa, ako sa zdá, výborne. Ak sa náhodou stretnú oči, je v nich taká posila jedného druhému! A akoby hovorili, no nenapíšem čo - možno by to zle chápali (hoci je to ľudské). Sotva kedy predtým si boli slovenskí ľudia takí blízki, toľkí a tak pri sebe, ako v tomto utrpení. Pritom, že utrpenie nás robí blízkymi, neodďaľuje nás, aspoň mňa, od tých, čo sú na druhej strane. Ba - cítim, že je to tým naopak. Hovorím: naše utrpenie, ale nie je to správny výraz. Hovorím: my a oni, ale ani to nie je správne. Cítim, že všetko, čo sme prežili, muselo byť tak. A čo prežívame, je nutným následkom, ktorý zase bude mať ďalší svoj dôsledok. To všetko prouto musí byť tak, ako práve je. Minule pri výsluchu hovoril som o štáte a dobrovoľnosti, suverenity a tlaku: kto hovoril o východisku z núdze, toho som zahriakol. Boli tu určité udalosti: (nemecký drang, anglofrancúzska dohoda s Hitlerom) a my ponechaní na neho (sovietsky komunizmus vtedy ešte nebol taký, ako dnes, slovanstvo, kladný postoj k náboženstvu, atď.). V ČSR slovenská samobytnosť nebola uznaná, náš 20-ročný boj proti centralizmu československému a proti bolševizmu priviedol nás k nemeckej orientácii (udalosti roku 1938 zase znášobili v nás strach z Maďarska a i z poľsko-maďarských plánov), český generálny puč, atď... To neboli ani vedomé, ani premyslené činy z vlastnej vôle tých, ktorí ich vykonalí. To všetko boli výsledky vyšších síl a zákonov. Následky udalostí dávnych, na ktoré sme my, súčasníci, nemali vplyvu. Avšak všetko to do-

hromady pre nás znamenalo 14. marec. Človek sa z rozličných príčin narodí alebo oženi, často proti vôli toho alebo tých, zo skutku ktorých pôrod alebo sobáš je len nutný následok. Ale je to predsa len - základ života! V tom, čo je silnejšie v istej chvíli, než všetky výpočty a úvahy, zariekania sa a opatrnosti naše, v tom je život. Ináč by ľudstvo nebolo. Ja som tomu hovorieval na zhromaždeniach, že „iskra“. Bola v národe! V každom národe je iskra jeho štátu, jeho vlastného samostatného života. A okolnosti, od ktorých vyšľahne plameň, sú od nás úplne nezávislé. Kde je iskra, tam je škoda hovorí o podpaľačovi a hľadať zásluhu alebo vinu. No, vždy sa tak robilo: boli, čo chceli mať zásluhu a doplatili, že si ich dodatočne robili z náhodilých svojich fúkání do vetra a boli, čo museli niesť vinu za požiar. I dnes tak musí byť. A preto sa neviem na nikoho hnevať, ba - práve naopak - ku každému mám taký čistý, dobrý pomer, i keď ma vyhlasuje za zločincina, zradcu a volá mi smrť - i vtedy. Ale vpravde, nikto mi nevolá nič zlé, nevidím v očiach a rečiach naozaj nič, čo by ma bolelo. Ak ma predsa trápi jedno - druhé, to sú tie veľké omyly, ktorých som sa dopustil a za ktoré pykať - áno, uspokojuje. Ako ten tichý dážď.

20. júla 1946

Je 20. júla, Šaňkove narodeniny. Písal som bol Mojej, aby ani za mňa nezabudli na jeho hrob. Spomínam. Jedného dňa som odcestoval do Tatier a na druhý deň umrel. Na tretí deň telegramom zavolaný vrátil som sa na pohreb. Ondrejský cintorín. Bývali sme vtedy na Grösslingovej. Na buste sme dali iba nápis „Šaňko“. Dnes by mal pätnásť rokov. Pri spomienke na neho dobre je modliť sa v duchu i s ním za Vás, moje: Eržika i deti. - (Pripisujem 21. júla. V liste Eržika mi to isté píše)

Z väzenskej knižnice dostal som Shakespeara - Hamleta. Človek by si ho mal prečítať aspoň každý tretí - štvrtý rok... Hviezdoslavov preklad je prehnane vyumelkovaný, ale krásna reč.

„Buď úprimný, no nikdy popri tom až nízko obecný. - - - No, nadovšetko: sebe verný buď a z toho musí nasledovať ako noc za dňom, že ver' ani proti iným nebudeš môcť byť ľstivým.“

„Šťastliví sme v tom, že nie sme prišťastliví; na čiapke Šťasteny nie sme ver' gombikom.“

„Byť či nebyť, to je otázka: či šľachetnejšie pre ducha je znášať - len z pravok vrhy, šipy sudby zlej - a či zbroj schytiť v odpor jedného - hoc moru priekov i v protiventstve - tom zakončiť ich razom?“

„Kto by batohy - bol chtivý vládciť, štváť, cediť pot - pod trudným životom: nech nie tak strach - pred čím si po smrti - tou neodkrytou krajinou - krajinou, z hraníc jež sa nevracia - viac pútnik, - vôľu zmetie v rozpačí, i pontika nás radšej prestáť zlá, tie skúsené tu, než sa; utiecť k iným - ichž nepoznáme?“

„Čo je človek, jestli najvyššie preň dobro a jeho času túžba je len: spať a sa kŕmiť? Hovädó, nič viac.“

Hviezdoslav v liste Kolískovi (1916) bol napísal: „Po Biblii predsa hneď bezprostredne nasleduje Shakespeare, a len potom, hodne neskoršie, všetko ostatné konanie literátov.“ Je to básnické. Azda pre tento názor je tak nabok i Shakespeare ako zatlačujú Pismo. No porovnanie je nemožné. Jednako veľká škoda, že tak málo čítame Shakespeara - keď sme už v rokoch. Ako študenti - to nie je to. Budem prosiť od Mojej: Macbeth, Kráľ Lear, Othello, Coriolanus, Romeo a Júlia, Július Caesar, Sen noci svätôjanskej (je i v slovenčine od Hviezdoslava), Benátsky kupec (Kalina), Komédia omylov (Roy), Veselé ženy windsorské, prípadne i Mnoho kriku pre nič. Vraj až 37 hier napísal; kým nezbohatol, písal. 40-ročný kúpil si majetok a prestal písať, iba čo si žiadať šľachtický titul. Veľký duch - bičoval tituly; a prestane byť chudobným, žiada si tituly. Ako potom: Pismo a hneď Shakespeare?

21. júla 1946

Už na prechádzke akýsi dobrý pocit. Mojká, a po prechádzke list. A aký list! Môže bárs kto bárs čo povedať pred deťmi: Nedám za nič, že mám príležitosť takto poznať deti: Eržika si hľadá zamestnanie, to staré, ak dostane štátnu spoľahlivosť. Taká je pevná, odhodlaná, že... A pritom aká útlá neha vo všetkom, čo píše: Či radosť, či pokorenie... Konám svoje všade v tichej prosbe a mimo Kunoška nestretla som človeka, ktorý by nepomáhal... Snívame, aby sme ti nahradili...v krištáľovej čis-

tote - tvoje meno a celá ... pred deťmi, vedľa sa tešíť všetkému, ťažko k tomu prídu. Evi a Vierka písali. Idú za otcem k tete Gele .

Baba a Rózka chcú ma navštíviť. Vedecké knihy mi vyhodí povoliť.

Odpoludnia vzali list, ale viem ho už naspamäť. Tak dobre sa oň oprieť. Keby tušila, čo to pre mňa, iste by mi poslala týždenne aspoň kartu. Samozrejme, chápem ju. Písať pre cenzúru, myslieť na to, to už nie je list, ale čosi ako úradný akt - a predsa!

Poslal som kartu Eržike a Romkovi. Aj odpoludnia bola prechádzka.

22. júla 1946

Vypočutý zápisnične vo veci Gašparovej: Dával som úpravy ako podpredseda vlády, možno aj písomne pracovať v duchu vládnej politiky. Zápisnica skončená „s tým, že Alexander Mach bol o 11 h. 55 min. odvedený späť do cely a či do väzby“. To je nové. Ináč výsluchy bývajú stále veľmi slušné.

24. júla 1946

Balík. Odpoludnia výsluch. Npor. Gál ohľadom piešťanského zjazdu. O údajnom vyjadrení sa prezidenta Tisu mladým (keď asi žiadali moje odstúpenie po povstaní): povedal som Machovi, že rozbiť, políciu atď. nedržal, vraj garda sa nemohla udržať(?) a teraz chcel odísť, nepustil som ho, čo si navarili, atď. (Neviem, či mi niekedy takto hovoril). Vraj chcel odstúpiť? Kedy? Riadnu demisiu nepodal, čo mi v Carltone alebo inde hovoril? Mal prísť sem a zrieknuť sa riadne. (Asi takto je zachytený zápis o nejakom rozhovore prezidenta s mladými). Neviem sa k tomu vyjadriť, ale myslím, že takto sa prezident pred mladými sotva vyjadroval. Ináč je v tom interesantné potvrdenie niečoho, čo by som si ani ja nebol pripomenul.

26. júla 1946

List od Marty (aj Ilky). Od 2. mája som nevidel Martu, Vojtka - a už 26. júla!

29. júla 1946

Martuškiné meniny. Myslím na ňu s istou hrdosťou a uspokojením. Rád by som jej dnes povedal, ako veľmi jej želim šťastlivý život. Teda nie blahobyt a povrchné šťastie, ale čosi viac: dobrý život až po dobrú smrť a stále vedomie, že sa milujúci, ktorí veria, nikdy nerozídu, ak sú len dôslední vo svojej viere a láske - ani po skončení tohto pozemského života. No, bojím sa, že by ma dnes ešte nepochopila a naslepo alebo falošne by vyznelo takéto moje želanie. A možno - pochopila by ma. I keď je mladá, je už taká inteligentná a najmä priama, že má odvahu byť dôsledná i vo viere. Teda nie polovičatá.

Dnes sa začal súd s Vojtechom Tukom. Zajtra má byť niečo mimoriadneho tu vo väznici, aspoň sa čosi chystá, všetko je zachmúrené, zagombičkované.

Tóno Vašek sa tak zhlboka podíval a akosi vďačne, srdečne a nadhlo sa lúčil očami.

Ináč život ide jednotvárne. Niekedy je prechádzka na južnom dvore, pod komínom. Ozrutný komín. Pripomína továreň, patrí tejto budove: súd a väznica. Dohromady je to továreň na spravodlivosť, my väzni sme akoby jej „výrobky“.

Väzeň, čo mi opravoval toaletnú čiastku cely, je z tých letcov, čo roku 1942 uleteli (asi 20 lietadiel) z Piešťan do Moskvy. Bol parašutista, partizán - teraz tu sedí ako väzeň a vybadal som, že nadáva na Židov. Ja som vraj jedinú chybu urobil (ale to nenapíšem z opatrnosti). Videl som mnoho nových tvári v oknách i z pivničných traktov pozerat' zdravia - „držať sa“.

Všetci sú tak dojímavovo oddaní.

Prezident mi občas pošle med, maslo a na prechádzke nečapadne zhodí čokoládu, cukor. Má radosť, keď sa nám to malé dobrodružstvo podarí. Je dobrého srdca, ale i tvrdý, keď treba - ak je nahnevaný. Ináč však - Česi majú na to dobré nemecké slovo - „frotrovský“.

30. júla 1946

T.V. už nebol na prechádzke. Včera na chodbe som ho videl veľmi bledeho a napokon srdečne ma pozdravil. Akoby sa lúčil.

30. júla 1946

Jeden z nás dnes už nebol na prechádzke.

Včera som ho videl na chodbe - a bol iný ako predvčerom, keď dokonca žarty vyprávaj o tom, ako sa ktorýsi z „vojnových zločincov“ nechcel na nič pamätáť pri nebeskej bráne mysliac si, že ešte stále je pred súdom.

Kým som si upratoval celu, nechali mi otvorené dvere, a tak som mohol i počuť i vidieť Tóna Vaška. No včera bol úplne iný. Statočný, ale akosi do seba. Dnes už tuším, že mu oznámili termín vykonania rozsudku. Postup má byť takýto: Ak si podá na smrť odsúdený žiadosť o milosť, nechajú mu dojem, že milosť je istá. Všetci dozorcovia, veliteľ, atď. zaiste na danú úpravu hovoria o milosti, ako o veci celkom prirodzenej. Na druhý, tretí i štvrtý deň po rozsudku povolia návštevy aj na dlhší čas, na polhodiny, i na hodinu. Piateho dňa alebo šiesteho odrazu predvedú odsúdeného k lekárovi a ten zisťuje, že srdce je v poriadku, je zdravý, teda schopný umrieť. Potom nasleduje akt - prečítanie rozhodnutia, že milosť udelená nebola a (o tej i tej hodine?) bude vykonaný rozsudok. Pripravený je kňaz, spoveď, sväté prijímanie a - obyčajne na svitaní - poprava. Zdá sa mi, že po oznámení, že rozsudok bude vykonaný, už nedovolia návštevu. Ako som začul, Tóno Vašek bol popravený o piatej. Držal sa statočne.

31. júla 1946

Je výmena našej stráže. Myslím na Tóna Vaška. V takejto chvíli človek musí si konečne povedať: „azda márnym blkom, ako nič by bolo všetko“. Z toho mohutného hrmenia a ticha nekončného len slabá ozvena! Mal by raz každý porovnať, čo chcel, čo si sľúbil, seba a svojim a Bohu najmä - a čo z toho urobil? Lesklá škrupina, ale jadro? Aké úbohé.

Kedysi - v rokoch rozletu - všehomír bol len pre mňa, pre teba a ty a ja jeho stredom. Dobre - taká je cesta. Ale raz dôjde k tomu každý, ja, dúfam, že som už prišiel. (K tej strašnej hranici, kde sa ozvu posledné bolesti a slová tohto sveta.) Zrazený ani hromom, no nie zabitý, ale na kolená zrazený: Božia tvár, reč. Tiene sa predlžujú, čím slabšie slnko, tým väčšie tiene; predlžia sa nakoniec tak, až sa stratia v tme a zem i nebo sú jedno. Všetko splyva. A tráti sa, opřcha z nás všetko, i prach i ligot = škrupina. A jadro? Sám s Tebou. Nastáva ticho. Aké býva v istú minútu, len mih, za rána skorého, keď dedinský chlapec ešte si nevytreli spánok z očí - a kráčajú zarosenou trávou za kravami. Cítim rosu, ja ju cítim teraz i na bosých nohách. Padala, nebolo jej vidieť a tu je. V tráve, vo všetkom, tak jemne. A odrazu zase jej niet: tichý príchod, tichý odchod. Zákon rosy a jej ticho, jej krása. Zákon tóne. - Hrdé ticho je stratené; srdce tiché, pokorné, môže byť i zložené, ale je zachránené. A ukáže sa, že i najtichšia osamelosť, ako tie najhromovitejšie slávy, že každý krok - áno Bože, i tie neurobené - každé slovo, žiaľ i tie prázdné reči, všetko-všetko i čo nikto nevidel a netušil o mne alebo tebe, ukáže sa, že všetko siahalo do súvislostí nekonečných, bolo zapojené do životov, do širok a hlbok Nekončnosť. Každá kvapka rosy na každom stebale. Každý vlas a každé jedno spadnutie listia! Zo všetkého vydať počet. To môže spokojne len srdce skrúsené. Vedomie toho dodáva sily, dáva jas - i keď tlačí na kolená.

Ak ešte bude život i tu, potom žiť ticho, žiť v skromnosti, v spokojnom dokončení všetkého, už či to bude údel väzňa a či človeka na slobode. To som si zapamätal vetu, jedinú vetu, jedinú vetu z celej knihy o jednom živote: „Žil v skromnosti, v spokojnom dokončení všetkého, čo robil.“ Ja som bol ďaleko od takého života. A tak rád by som ho žil. Ale ešte radšej, aby Moja a moje deti žili svoj život v skromnosti, v „spokojnom dokončení všetkého“. - Áno, všetkého. Ale pamätáť, že všetko naše myslenie, každé slovo a skutok - všetko sa tu len akosi relatívne skončí.

To úplné dokončenie vlastne nikdy nebude, lebo všetko sa zapojuje do večného pohybu, do celku nekonečna. Každý patríme doň so všetkým, čo máme. Čo sme urobili, alebo i neurobili a mali urobiť. No všetko možno dohoniť i v jednej, jedinej minúte: zrazený ani hromom ako lotor na kríži. A srdce, to ustáť doráňané, bije už iným tlkotom.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

KULTÚRA

Dvojtyždenník závislý od etiky
Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava.
Telefón 0903 846 313.
Vydáva FACTUM BONUM, spol. s r. o.,
Wolkrova 39, 851 01 Bratislava.
IČO: 35 734 710

Predseda redakčnej rady: *Július Binder* – Šéfredaktor: *TEODOR KRÍŽKA*. – Cena jedného čísla je 1,50 € – Časopis vychádza každé dva týždne s výnimkou mesiacov júl a august. Ročne vychádza 21 čísel – Stánkový predaj: Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a poštový doručovateľ Slovenskej pošty, alebo elektronicky na e-mailovej adrese: ganisinoval.renata@slpost.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P. O. BOX 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slpost.sk. –

Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo: EV 757/08. – Prijímame iba príspevky napísané elektronicky vo formáte word, označené menom autora a graficky neupravené. Nevyžiadané rukopisy nevraciam. Stanovisko redakcie sa nemusí zhodovať s názorom autora – E-mail redakcie: kultura@orangemail.sk – internetová stránka a archív časopisu: www.kultura-fb.sk – Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR. – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

(Pokračovanie
z predchádzajúceho čísla)

Keď pred stotridsiatimi rokmi pripadlo prvé tisícročie od Metodovej smrti, Franko Sasinek sa usiloval s ním oboznámiť Slovákov knižkou Sv. Method a Uhorsko (Turčiansky Svätý Martin 1884). Potom vydal ešte aj Životopis sv. Cyrila a Metoda, apoštolov slovanských (Trnava 1885). Nebolo toho veľa, ale ak si pripomenieme ešte Hviezdoslavov Žalm na tisícročnú pamiatku vierozvestov sv. Cyrila a Metoda, ktorý uverejnil v almanachu Živena, pričom celý zväzok venoval „Pamiatke svätých prvoučiteľov slavianskych Cyrila a Metoda pri tisícovej spomienke na blaženú smrť Matodovu“ a odvážnu účasť slovenskej delegácie na oslavách v Kyjeve, tak musíme obdivovať zanietenie a odvahu vtedajších Slovákov. Veď už bola v prúde celkom radikálna maďarizácia!

O päťdesiat rokov neskôr, hoci Slováci už žili v druhom desaťročí česko-slovenského štátu, v literatúre na sv. Metoda si spomenuli iba dvaja mladší novokňazi: zo strany rímskych katolíkov to bol Dr. Vojtech Bucko, ktorý publikoval knižku Význam sv. Metoda pre Slovákov, našu Republiku a Slovanov vôbec (Bratislava 1935), a u gréckokatolíkov Pavol Spišák (1901 - 1975), ktorý v Spišskej Novej Vsi vlastným nákladom vydal svoje dielko Sv. Metod, arcibiskup moravský a panónsky, učiteľ slovenský.

Krátko predtým, keď sa v roku 1933 oslavovalo tisícé výročie Pribinovo kostola v Nitre, vyšiel v Prahe slovenský prepis Životov Konštantína a Metoda, ktorý pripravil prof. Ján Stanislav, ktorý mal potom viacero vydaní.

Treba ešte spomenúť, že Slováci, ktorých bieda vyhnala do ďalekej Ameriky, tam nezabúdali na svoje kultúrne a náboženské dedičstvo. Prvý slovenský spolok, ktorý si tam založili v roku 1888 bol zasvätený sv. Cyrilovi a Metodovi. Takmer pri každej osade, kde sa usadili, vybudovali si slovenský kostol. Z tých 275 kostolov 36 bolo zasvätených našim slovenským apoštolom a učiteľom. A horlivý duchovný pastier a organizátor spolkového života Matúš Jankola (1872 - 1916) v roku 1907 založil Farnosť sv. Cyrila a Metoda v Bridgeporte a o dva roky neskôr predložil pápežovi, teda už sv. Piovi X. (1903 - 1914), žiadosť o založenie novej ženskej rehole s názvom Kongregácia sestier sv. Cyrila a Metoda. Pápež jeho žiadosti vyhovel a tá rehoľa dodnes pôsobí v diecéze Harrisburg.

Potešiteľnú výnimku tvorilo potom obdobie trvania Slovenskej republiky. Vtedy Slováci vedome nadväzovali na svoju štátnosť z 9. - 10. storočia, čo zvýraznili aj tým, že - ako sme spomenuli - na prvej slovenskej striebornej minci, ako aj na insígniách Slovenskej univerzity v Bratislave sa skveli reliéfy sv. Cyrila a Metoda. Prezident Slovenskej republiky Dr. Jozef Tiso, ktorý už vo svojom prvom posolstve národu slávnostne vyslovil vďaka slovenského národa sv. Cyrilovi a Metodovi, vo svojich nespočetných prejavoch najmä k slovenským študentom a inteligencii neraz zdôrazňoval ako životnú potrebu národa zachovať si a zveľaďovať ich duchovné i politické dedičstvo. Aj autor týchto riadkov, vtedy gymnazista, ho osobne stretol a mohol s ním krátko pohovoriť práve z príležitosti gréckokatolíckeho Cyrilo-metodského odpuštu 2. júla 1942, na ktorý prezident prišiel až do vzdialených Michaloviec. Tam sa vtedy zakladala aj Jednota sv. Cyrila a Metoda. Od Svätej stolice Slovenská republika dosiahla

povýšenie nitrianskeho biskupa na hodnosť arcibiskupa, čím sa tiež zvýraznila snaha preklenúť stáročia a nadviazať na arcipastiersky úrad sv. Metoda. Ba zdá sa, že sa vtedy vyjednávalo aj o udelenie kardinálskeho klobúka slovenskému arcibiskupovi. Z tohto obdobia je aj prvá slovenská odborná štúdia Jána Stanislava: Slovanskí apoštolí sv. Cyril a Metod (Bratislava 1945).

Ale po roku 1945 zase takmer nič, až po najnovšie oživenie cyrilo-metodského dedičstva z príležitosti jubilea roku 1963, ktoré sa iba v širokom svete dôstojne oslavovalo. Na Slovensku však bolo dovolené iba kde-tu

MILAN S. ĎURICA

Slovenský národ a dielo sv. Cyrila a Metoda

stručne spomenúť ich kultúrne a politické poslanie. Žiadneho nástupcu Svätopluka vtedy Slováci nemali. Od 27. októbra 1968 mali však aspoň akýsi náznak vlastného štátneho útvaru, ktorý mal byť zárukou slobodného pestovania svojej národnej kultúry, a teda i Metodovho dedičstva.

On však tou zárukou nebol. Ešte aj na jar roku 1985, keď univerzita v bavorskom Regensburgu organizovala medzinárodné sympóziu na oslavu 1100. výročia smrti sv. Metoda, na ktoré boli pozvaní vedeckí pracovníci všetkých slovanských národov, zo Slovenska tam neprišiel nikto. Bulharov prišlo na sympóziu 30, práve toľko ako účastníkov z hostujúceho Nemecka. Ostatné národy boli takto zastúpené: Rusi 5, Poliaci 3, Srbi 2, Slovinci 2, Chorvát 1; po jednom zástupcovi mali tam aj štáty: Švajčiarsko, Švédsko, Belgicko a Holandsko.

Zo Slovenska bol na sympóziu prihlásený jediný prof. Šimon Ondruš (1924 - 2011) z Bratislavy, ale ani ten do Regensburgu neprišiel. Potom sa nemôžeme čudovať, že sa píše knihy, v ktorých sa Slováci v súvislosti s dielom Cyrila a Metoda ani len nespomínajú, alebo ak, tak iba dajakou zriedkavou poznámkou, že sa to aj ich tak trochu týkalo; že sa ešte stále hovorí a píše o najstaršej slovenskej ako „starobulharskom“, „macedónskom“, „starslovienskom“ jazyku; že sa ešte stále propaguje historický absurdný mýtus o „Veľkej Morave ako základe

československej štátnosti“. Slovom, že sa nám takto odťahujú samotné základy našej národnej a kultúrnej minulosti, čo sa potom zákonito odráža i do prítomnosti tým, že sa

nám ani vo vedeckom svete nepričíta to, čo nám patrí.

Trvalou pamiatkou na tieto mohutné oslavy je Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme, ktorý od roku 1963 poskytuje Slovákom kus domova vo Večnom meste. Čo sa za týchto uplynulých desaťročí na národnom i medzinárodnom poli aj zásluhou tohto ústavu urobilo, môže nám byť naozaj na historickú česť i na základ lepšej nádeje do budúcnosti.

Dnes myšlienka na dielo sv. Cyrila a Metoda v slovenskom národe žije a tvorí opäť akoby po tisícročí ožitý impulz a nové poznanie, hodno-

Este menej sa vie o nálezoch rotundy a kláštora pri Michalovciach s hrobom Presiana, syna bulharského kráľa, ktorý tam žil ako mních. V tej rotunde našli roku 1997 kamenný blok, sekundárne vložený do základov neskoršie postavennej baziliky, na ktorom je nápis v etruskom písme, aké bolo používané v talianskej Umbrii. Týmto umbrijským písmom je tam vyryté: SYNEK PANUF IESUS CHRISTOS (kde meno Ježišovo je vyjadrené skrátené, značkami z gréckej abecedy s krížikom vsunutým medzi litery). Nápis niektorí vedci kladú do 9. storočia, pravdepodobne ešte pred misiou Konštantína a Metoda,

iní zase na neskôr, až do 11. storočia. Konečne, ako sme spomenuli, nie je to jediný dôkaz, že starí Slováci vedeli písať iste už pred druhou polovicou 9. storočia.

V týchto posledných rokoch slovenskí autori prejavujú zvýšený záujem o dielo sv. Cyrila a Metoda. A v tomto jubilejnom roku už v prvých mesiacoch sú knižkupectvá priam zavalené nespočetnými knihami a knižkami na túto tému. Každý si naozaj môže vybrať to, čo práve potrebuje a čo vyhovuje jeho kultúrnej úrovni. Iste spolu s rozličnými lokálnymi a celonárodnými oslavami to prispeje na oživenie a upevnenie úcty a kultu našich prvých národných učiteľov a apoštolov. Všetky tieto podujatia slovenských vedcov, spisovateľov a organizátorov možno považovať za oživenie diela sv. Metoda v dnešnej situácii v primeranej forme. Určité ťažkosti boli a ostávajú. Ale

veď ani Konštantín a Metod to nemali ľahšie, keď chceli urobiť zo Slovákov „veľký národ, ktorý by Boha oslavoval svojím rodným jazykom“. Je iba na nás, aby sme sa usilovali konečne prekonať atavistické komplexy a importované mýty, aby sme vedeli byť náležite hrdí na svoju slovenskú národnú identitu a hlásiť sa povedome ku všetkému, čo nám z dedičstva Cyrila, Metoda a Svätopluka patrí.

Dúfajme, že svetový Rok sv. Cyrila a Metoda priniesol v tomto podstatnú a trvalú zmenu. Je to prioritnou povinnosťou ministerstiev školstva, kultúry a vedy i celej vlády Slovenskej republiky, ako to, práve keď končím tento text, verejne a jasne vyslovil predseda vlády Róbert Fico na oslavách jubilea Matice slovenskej v Martine. Ale hlavne je to povinnosťou všetkých kresťanov a ich vedúcich predstaviteľov, kultúrnych činiteľov a všetkých národne uvedomených Slovákov a Sloveniek, ktorým sa ponúka táto historicky jedinečná príležitosť. Svet nie je voči nám taký nepriateľsky založený, ako si často azda v podobe podvedomej výhovorky myslíme. Chyba je predovšetkým v nás, že sa nevieme otvorene a jednoznačne hlásiť k tomu, čo je naše; že nemáme dost odvahy, sily, obetavosti, aby sme pred svetom presadzovali svoju pravdu a svoje práva. Keď to dokážeme, výsledky nechajú na seba dlho čakať. Veď i Katolícka cirkev patrí k tomuto nášmu svetu. A ona nám za tieto nedávne desaťročia preukázala toľko pozornosti, uznania i lásky, ako azda nikdy predtým od čias sv. Metoda. Máme dnes Pápežské slovenské kolégium sv. Cyrila a Metoda v srdci katolicizmu v Ríme.

Vďaka veľkému, ale tu málo známemu priateľovi Slovákov, akým bol pápež Pavol VI. (1963 - 1978), máme konečne samostatnú cirkevnú organizáciu s vlastnou cirkevnou provinciou. Bol to jeho dar Slovensku počas Jubilejného roka 1963. Pápež Ján Pavol II. (1978 - 2005) zaobchádzal s cirkvou na Slovensku s priam výnimočnou láskou a ochotou.

Tri razy osobne navštívil náš štát a 31. decembra 1980 pozdvihol našich národných svätcov Cyrila a Metoda na čestnú úroveň spolupatričnosť celej Európy. Sú to totiž svätci, ktorých v duchu ekumenizmu ante litteram uznávajú a ctia si všetky tri hlavné kresťanské cirkvi: Katolícka, Gréckokatolícka aj Pravoslávna cirkev. Ján Pavol II. nám vymenoval toľko biskupov, koľko sme nikdy v dejinách nemali. Dnes máme jedného kardinála emeritného arcibiskupa v Ríme, druhého kardinála biskupa, najstaršieho na svete v Nitre, troch aktívnych arcibiskupov, sedem diecéznych biskupov, štyroch pomocných biskupov, troch emeritných arcibiskupov a sedem emeritných biskupov. Okrem nich v zahraničí žije jeden aktívny gréckokatolícky kuriálny arcibiskup a dvaja biskupi slovenského pôvodu, ktorí pôsobia v Mukačeve a Prahe. To všetko nám poskytuje mimoriadne priaznivé podmienky, aby sme tento jubilejný rok využili na hlboké a trvácne obnovenie historickej pamäti na naše významné cirkevné aj kultúrne a politické vedúce osobnosti 9. storočia, akými boli bezpochyby Konštantín-Cyriľ a Metod spolu s našimi vtedajšími vladármi Pribinom, Mojmirom, Rasticom, Slavomírom, Koceľom, Svätoplukom I. Veľkým a jeho nástupcom Mojmirom II.

Sv. Metod a sv. Cyril. Detail fresky z kostola sv. Juraja. Kurbinovo, Renesensko v Macedónsku

(Koniec)